

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА
Навчально-науковий інститут
«Юридичний інститут КНЕУ ім. В. Гетьмана»
Кафедра публічного та міжнародного права**

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «МІЖНАРОДНЕ ПРАВО»

галузь знань	29	Міжнародні відносини
спеціальність	293	Міжнародне право

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

**МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ
ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ**

здобувача Маценка Максима Владиславовича

(підпис)

Науковий керівник: к. ю. н., професор Голубєва Вікторія Олегівна

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед Екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)
Завідувач кафедри публічного та міжнародного права
д. ю. н., професор Кузьменко О. В.**

(підпис)

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	8
1.1. Права людини та механізми контролю за їх дотриманням в системі міжнародного права	8
1.2. Механізми контролю за дотриманням прав людини: поняття, види, система .	15
1.3. Принципи заснування та функції міжнародних механізмів контролю за дотриманням прав людини	19
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ОСНОВНИХ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	25
2.1. Універсальні механізми контролю за дотриманням прав людини	25
2.2. Огляд деяких регіональних механізмів контролю за дотриманням прав людини та їх особливостей.....	37
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИКИ ЗАСТОСОВУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	47
3.1 Загальна характеристика застосування механізмів контролю за дотриманням прав людини в Україні внаслідок збройної агресії російської федерації.....	47
3.2 Особливості дотримання і захисту прав дітей депортованих з тимчасово окупованої території України	58
3.3 Проблеми та перспективи розвитку міжнародних механізмів контролю за дотриманням прав людини в контексті нагальних потреб зміни/вдосконалення сучасного міжнародного правопорядку	63
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75

ВСТУП

Актуальність теми роботи. Права людини є фундаментальною основою демократичного суспільства та глобального миру. Сучасний світ характеризується динамічними політичними, соціальними та економічними змінами, які впливають на стан та якість дотримання прав людини у різних країнах. З одного боку, розширюється коло міжнародних документів, спрямованих на захист прав людини, з іншого - фіксуються численні випадки порушень, що потребують ефективного міжнародного контролю та реагування. Попри значний прогрес у цій сфері, порушення прав людини все ще є поширеним явищем у багатьох країнах світу, і на жаль зараз це спостерігається і на території України.

Міжнародні механізми контролю за дотриманням прав людини відіграють ключову роль у виявленні та реагуванні на такі порушення. Вони забезпечують необхідний рівень прозорості та відповідальності, що є важливим для підтримки міжнародного порядку, заснованого на правах і свобода людини.

Однак, ефективність цих механізмів часто стає предметом обговорення. Тому дослідження цієї теми є актуальним, оскільки воно спрямоване на аналіз та оцінку роботи цих механізмів, а також на пошук шляхів для їх подальшого вдосконалення. Це допоможе зрозуміти, як можна покращити міжнародний контроль за дотриманням прав людини та забезпечити більш ефективний захист цих прав на глобальному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження міжнародних механізмів контролю за дотриманням прав людини проводиться вже протягом багатьох десятиліть та охоплює широкий спектр питань. Так, дане питання вивчали та продовжують активно досліджувати такі вітчизняні та зарубіжні науковці, такі як: О.П. Рудницька, К.В. Степаненко, Т.К. Дацюк, З.В. Кузнецова, К.В. Ніколенко, І.А. Толкачова, М.П. Рабінович, Т.Н. Шатарська, О.Б. Онишко, Ю.С. Разметаєва, Р. Дворкін, С. Маркс, Ю.М. Бисага, М.М. Палінчак, Д.М. Белов, М.М. Данканич, І.І. Сенчук, О.В. Митник, М.С. Кельман, А.С. Токарська, Л.В. Ярмол, С.Б. Цебенко, А.О. Дутко та інші.

У кваліфікаційній роботі акцент робиться на виявленні та обґрунтуванні невіршених питань у сфері міжнародних механізмів контролю за дотриманням прав людини, таких як адаптація міжнародних механізмів контролю до сучасних викликів, таких як глобалізація, військові збройні конфлікти, їх ефективність та компетентність.

Метою дослідження є комплексний аналіз сучасних міжнародних (універсального та регіональних) механізмів контролю за дотриманням прав людини, а також особливостей та ефективності їх застосування на національному рівні.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- дослідити історичний розвиток та основні етапи формування міжнародних механізмів контролю за дотриманням прав людини;
- оцінити ефективність функціонування основних міжнародних інституцій та органів, відповідальних за моніторинг прав людини;
- дослідити основи функціонування міжнародних механізмів контролю за дотриманням прав людини;
- проаналізувати приклади впровадження міжнародних стандартів прав людини у національні правові системи;
- виявити основні проблеми та виклики, з якими стикаються міжнародні механізми контролю в сучасних умовах;
- розробити рекомендації щодо покращення ефективності міжнародних механізмів контролю за дотриманням прав людини.

Об'єктом дослідження є міжнародні механізми контролю за дотриманням прав людини, які включають діяльність різних міжнародних організацій на універсальному та регіональному рівнях, таких як ООН, Рада Європи, Європейський суд з прав людини та інші, а також ефективність та їх вплив на поліпшення дотримання прав людини у світі.

Предметом дослідження є організаційно-правове забезпечення міжнародних (універсального і регіональних) механізмів контролю за дотриманням прав людини та їх елементів.

Для досягнення поставленої мети у кваліфікаційній роботі використовувалися такі **методи дослідження**:

- Історико-правовий метод використовувався для аналізу еволюції міжнародних механізмів контролю за дотриманням прав людини. За допомогою цього методу досліджено розвиток міжнародних документів та інституцій, які забезпечують захист прав людини, починаючи з прийняття Загальної декларації прав людини у 1948 році до сучасних реформ у системі ООН.

- Юридичний метод застосовувався для аналізу нормативно-правової бази міжнародних механізмів контролю. Результати дозволили систематизувати правові основи контролю за дотриманням прав людини.

- Порівняльно-правовий метод використовувався для виявлення відмінних та спільних рис у механізмах захисту прав людини на різних рівнях – міжнародному, регіональному та національному.

- Статистичний метод застосовувався для аналізу даних щодо порушень прав людини та діяльності міжнародних організацій.

- Аналітичний метод застосовувався для систематизації та узагальнення отриманої інформації. За допомогою цього методу досліджено наукові публікації, звіти міжнародних організацій та інші джерела, що дозволило сформуванню комплексного уявлення про стан міжнародних механізмів контролю за дотриманням прав людини.

- Логіко-правовий метод використовувався для аналізу правових норм і їх взаємозв'язку. За допомогою цього методу визначено правові підстави діяльності міжнародних організацій у сфері прав людини та оцінено їх ефективність у контексті сучасних міжнародних відносин.

- Емпіричний метод включав збір та аналіз конкретних випадків порушень прав людини та реакції на них міжнародних організацій.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів.

Теоретична значущість: Робота узагальнює та систематизує існуючі знання про міжнародні механізми контролю за дотриманням прав людини, що сприяє формуванню цілісного уявлення про їх еволюцію, структуру та функціонування.

Також, дослідження сприяє розвитку теоретичних концепцій щодо ефективності міжнародних механізмів контролю та їх адаптації до сучасних викликів, таких як військові конфлікти та глобалізація.

Методична значущість: Запропонований методичний підхід до аналізу ефективності міжнародних механізмів контролю включає використання історичного, юридичного, порівняльного, статистичного, експертного, аналітичного, логіко-правового та емпіричного методів, що забезпечує комплексний аналіз проблеми. Сформовані у роботі алгоритми дослідження можуть бути використані для оцінки ефективності міжнародних механізмів контролю за дотриманням прав людини у інших контекстах, що робить їх корисними для широкого кола дослідників, а розроблені методичні рекомендації можуть бути застосовані для вдосконалення механізмів міжнародного контролю та їх адаптації до новітніх викликів.

Практична значущість: Практичні результати цієї роботи мають безпосереднє значення для діяльності міжнародних організацій, національних урядів та правозахисних інституцій. Проведена у роботі оцінка ефективності міжнародних механізмів контролю за дотриманням прав людини дозволяє визначити їх сильні та слабкі сторони, що сприяє їх подальшому вдосконаленню. Запропоновані у роботі практичні рекомендації можуть бути використані міжнародними організаціями та національними урядами для підвищення ефективності механізмів контролю та захисту прав людини. Крім того, особливу увагу приділено застосуванню міжнародних механізмів контролю в умовах збройного конфлікту в Україні, що робить результати дослідження особливо актуальними для національних правозахисних організацій та урядових структур.

Інформаційна база дослідження. Робота ґрунтується на аналізі науково-доктринальних джерел (національних та іноземних), навчальної літератури, міжнародних та національних (України та інших держав світу) нормативно-правових актах, судової та юридичної практики тощо у галузі міжнародного права та прав людини. У кваліфікаційній роботі всі використані джерела спрямовані на розгляд певних ключових аспектів, що стосуються міжнародних механізмів

контролю за дотриманням прав людини, що зокрема містять аналіз правових стандартів, діяльності міжнародних організацій, ефективності механізмів контролю та новітніх викликів у цій сфері.

Структура роботи. Відповідно до поставленої мети та завдань, дослідження має наступну структуру: Вступ, 3 розділи, 8 підрозділів, Висновки та Список використаних джерел. Робота складається з 85 сторінок друкованого тексту і налічує 92 джерела.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ

1.1. Права людини та механізми контролю за їх дотриманням в системі міжнародного права

Права людини є фундаментальним принципом та основою існування та розвитку всіх конституційних держав. Права людини - це невід'ємні права і свободи, які кожен громадянин отримує від народження. Вони включають широкий спектр громадянських прав і політичних свобод, у тому числі соціальні, культурні, економічні та громадські права, а також права національних меншин і етнічних груп, жінок і дітей. В залежності від того, як суспільства стають більш демократичними, міжнародне право розвивається та змінюється з точки зору принципів і норм прав людини. Швидке зростання демократичного процесу призводить до зростання загроз, які потенційно можуть порушити права людини та підірвати мир і безпеку. Як наслідок ми не знайдемо ні одної, навіть демократично розвиненої країни, яка б мала бездоганний імідж у питаннях дотримання прав людини. У деяких країнах більше людей можуть стикатися з цією проблемою, в деяких такі випадки будуть рідше, проте висновок тут один - порушень прав людини не має бути і над вирішенням цих проблем треба працювати. Таким чином питання про захист прав людей, які давно втратили можливість повноцінно регулюватися в рамках конкретної країни потребують спільного вирішення на міжнародному рівні шляхом ефективною співпраці багатьох країн.

На відміну від інших моральних або нормативних принципів, права людини впливають з ролі держави, оскільки держава перш за все надає можливість реалізації універсальних прав своїм громадянам. Права людини визначаються та регулюються складною системою взаємодій між державою, окремими громадянами, установами та посадовими особами різних рівнів. Ця система включає законодавчі, виконавчі та судові механізми, що забезпечують захист та

реалізацію прав людини на всіх рівнях суспільства. Звернення за захистом прав завжди адресуються державі, оскільки саме держава бере на себе зобов'язання гарантувати їх дотримання та забезпечувати безпеку своїх громадян. Дотримання прав людини розглядається як «межа функціонування влади та критерій її оцінки за рівнем демократичності» [25, с. 9].

На шляху до утвердження прав людини в сучасному розумінні, суспільство пройшло тернистий шлях, поступово обмежуючи всевладдя держави, поширюючи принцип рівноправності на все більше коло осіб та відносин між ними. Часто саме боротьба за права людини, за нові й нові ступені свободи ставала початком широкомасштабних змін у суспільно-політичному житті тієї чи іншої країни, вела до нового осмислення ролі людини в її відносинах з суспільством та державою [31].

Аналіз прав людини потребує зосередження на їх класифікації та виокремленні певних ознак, таких як час виникнення, характер суспільних відносин, предмет правового регулювання, ступінь абстракції виражених у них можливостей, способами реалізації, можливостями обмеження тощо [41].

Найбільш вживаними в науковій літературі класифікаційними ознаками є розрізнення прав людини за характером потреб, часом виникнення та різновидами суб'єктів.

За першим критерієм виокремлено такі види основних прав людини [37, с. 22-23]:

- *фізичні права* – це можливості людини, необхідні для її фізичного існування, для задоволення її біологічних, матеріальних потреб (наприклад, право на життя; право на житло тощо);
- *особистісні права* – це можливість розвивати, зберігати та захищати моральну індивідуальність, світогляд особи (на свободу віросповідання, імені, честі та гідності тощо);
- *культурні права* – це можливості для розвитку, підтримки національної ідентичності, доступу до інтелектуальних досягнень людства та використання їх (права на освіту та розвиток, використання культурних і мистецьких надбань тощо);

- *економічні права* – це здатність осіб брати участь у виробництві матеріалів та інших благ, реалізувати свій потенціал і заробляти на життя (такі як право на справедливую заробітну плату, відпочинок і дозвілля);
- *політичні права* – це можливість особи брати участь у державному та суспільному житті (такі як право голосу, право на громадянство, право на державний захист від порушень прав і свобод людини).

За часом виникнення, зазвичай права людини поділяють на три групи, які називають «поколіннями прав»:

- До *першого покоління* належать громадянські та політичні права, спрямовані на захист особи від протиправного втручання держави та особи у сферу її особистої свободи.
- *Друге покоління* складають соціально-економічні права, спрямовані на гарантування не тільки свободи, але й відносно безпечного життя. Створення цього права відображає зростання ролі держави у взаємовідносинах суспільства та особи.
- *Третє покоління* формує так звані колективні (права солідарності) або права народу.
- Сучасні концепції прав людини схильні розрізняти права *четвертого покоління*, але прихильники таких ідей не можуть узгодити чіткий перелік цих прав [25, с. 58-61].

Якщо детальніше розглядати четверте покоління прав людини, то думки науковців розділяються. На сьогодні виділяють дві основні версії інтерпретації цих прав. Перша версія полягає у тому, що права людини приписуються індивідуальній автономії. До них належать такі права, як зміна статі, трансплантація органів і штучне відтворення. Але морально-етичні питання є основною причиною труднощів які впливають на визначення переліку таких прав у відповідних законодавчих актах. Це обумовлюється тим, що збільшення здатності змінювати власне тіло і розширювати функціональні можливості тіла суперечить потребі зберегти ідентичність і конфліктує з почуттями та емоціями інших людей, а не з їх інтересами.

Інформаційні права можуть бути використані для створення другої версії інтерпретації прав людини – це результат швидкого прогресу науки і техніки в інформаційних технологіях, постійної та необмеженої участі сучасних людей у різноманітних інформаційних потоках і, як наслідок, відсутності регулювання та прогресу інформаційних технологій, ризик втручання в права індивідуумів, необхідність підтримувати баланс між свободою вираження поглядів і захистом приватного життя. Перелік інформаційних прав, імовірно, і надалі продовжуватиме стрімко розвиватися у відповідь на зростаючі індивідуальні потреби та занепокоєння. Це в свою чергу може призвести до прийняття нових міжнародних стандартів щодо інформаційних прав людини.

Розглядаючи права людини за різновидами суб'єктів, варто звернути увагу на запропоновану науковцями О. Петришиним і Г. Христовою класифікацією цих прав:

- *Загальні права людини*, які належать усім індивідам незалежно від статі, мови, релігії та інших особистих характеристик. Вони є універсальними та незаперечними, забезпечуючи основні свободи та гідність кожної людини.
- *Права окремих груп*, що адресовані певним категоріям населення, які включають жінок, дітей, осіб із обмеженими фізичними можливостями, людей похилого віку, мігрантів, біженців, представників меншин тощо. Як зазначають науковці, представники таких груп часто потребують підвищеної уваги з боку держави та додаткових гарантій реалізації їх прав відповідно до міжнародних стандартів [51, с. 302-304].

Ці права пов'язані з концепцією свободи від дискримінації та рівних можливостей, яка забезпечується через впровадження позитивних дій – тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на досягнення фактичної рівності для всіх осіб. Наприклад, це можуть бути політичні квоти для жінок, квоти на працевлаштування осіб з інвалідністю тощо. Такі заходи спрямовані на забезпечення рівних умов для всіх громадян, враховуючи їх специфічні потреби та обставини, що дозволяє досягти справжньої соціальної рівності [44, с. 62].

Нова концепція демократії, що закріпила повагу до прав людини які не може порушувати жодна влада, та універсальна система міжнародного визнання та захисту прав і основних свобод людини, яка функціонує і сьогодні, сформувалася після Другої світової.

Принцип згідно якого права людини повинні забезпечуватися доступними для всіх механізмами захисту, а саме шляхом звернення до суду або трибуналу, використовується більшістю демократично розвинених країн. Нарешті, визнано, що права людини також повинні бути захищені від узурпації влади демократично обраними парламентами, тому були створені конституційні суди та трибунали, щоб гарантувати відповідність прав громадян конституціям, в яких вони закріплені [25, с. 9]. Крім того, було нарешті виокремлено поняття механізмів захисту прав людини, адже до Другої світової війни не існувало загальної системи міжнародного захисту прав людини та основних свобод, а дотримання норм відповідних договорів загалом не було обов'язком держав за міжнародним правом. Заяву про те, що в інших країнах порушуються права людини, можна вважати порушенням суверенітету або втручанням у внутрішні справи.

Війна довела людству необхідність захисту прав людини. І не дарма в п. 3 статті 1 Статуту ООН закріплено, що «Організація має на меті здійснювати міжнародне співробітництво в сфері розв'язання міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру й у заохоченні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови та релігії» [47]. Затвердивши мету, ООН закріпила в Статуті принцип поваги до прав людини, що на сьогодні є основоположним принципом міжнародного права, сутність якого полягає у визнанні найвищою цінністю прав і свобод людини та забезпеченні їх державної охорони, а також сприянні їх повній реалізації, неприпустимості порушення прав та свобод як зі сторони держави, так і зі сторони суспільства. Принцип поваги прав людини взаємодіє у сукупності з іншими принципами міжнародного права, проте протиставлення принципів міжнародного права один одному є неприпустимим. Принцип поваги прав людини займає центральне положення в законодавстві держав і являє собою головний та

загальний принцип права демократичних держав і характеризується імперативністю. Цей принцип знаходить своє вагоме місце серед інших принципів міжнародного права, до яких відносять: принцип гуманізму, свободи, рівноправності і рівності, солідарності, демократії, терпимості (толерантності), справедливості та недискримінації [2, с. 587].

10 грудня 1948 року, Генеральна Асамблея ООН прийняла Загальну декларацію прав людини, яка стала «загальним ідеалом», до якого повинні прагнути всі держави. Фактично, цей документ поклав основу формуванню сучасного міжнародного та національного законодавства в сфері прав людини. В подальшому було прийнято два ключових документа, які уточнили та розширили закладену в закладену в Загальній декларації прав людини концепцію. Це — Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права — разом із Загальною декларацією прав людини формують Міжнародний Білль про права людини.

Закріплені у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права положення спрямовані на забезпечення свобод, таких як свобода слова, свобода зібрань та право на справедливий судовий розгляд. Цей документ також містить норми, які захищають право кожної особи на життя, забороняють катування та жорстоке поводження, а також гарантують свободу релігії та віросповідання. Окрім того цей пакт передбачає право кожної людини на приватне та сімейне життя, захист від довільного арешту і затримання, а також забезпечує право на свободу пересування [26].

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права зосереджується на забезпеченні права на працю, освіту, належний рівень життя та участь у культурному житті. Він також гарантує право на здоров'я, соціальний захист і на вигоди від наукового прогресу та його застосування. Окрім того, пакт зобов'язує держави-підписанти сприяти повній зайнятості, забезпечувати справедливі та сприятливі умови праці, включаючи безпечні та здорові робочі умови, а також встановлювати мінімальні стандарти оплати праці. Він також визнає право на страйк як засіб захисту інтересів працівників [27]. Обидва пакти

підкреслюють взаємозалежність, нероздільність та універсальність прав людини, наголошуючи на необхідності захисту як громадянських, так і соціально-економічних аспектів життя людей в світі.

На сьогодні ми бачимо, що Загальна декларація прав людини довела свою довговічність і впливовість. Багато держав-членів ООН включили принципи, викладені в ній, до своїх національних конституцій. Ці принципи також є основою для багатьох регіональних договорів і національних законів, прийнятих з метою захисту прав людини. Крім того, прийняття вищезазначених документів стали нормативно правовою основою міжнародного права прав людини, як галузі міжнародного права, що свідчить про розвиток і еволюцію міжнародного права.

Права людини є універсальними та невід'ємними. Вони визнаються як основоположний принцип міжнародного співтовариства і відображають пріоритет людської гідності та індивідуальної свободи. Права людини є не лише цінністю суспільства, а й одним із ключових досягнень людства, яке визначається як один з основних принципів у праві. Це поняття використовується для визначення конкретних нормативних актів або міжнародних стандартів, а також для визначення статусу окремої особи в суспільстві. Права людини та громадянина є показником «людяності» та важливим атрибутом сучасного суспільства та держави [40, с. 21].

Як зазначав відомий американський юрист Р. Дворкін, визначаючи поняття прав людини, «індивідуальні права - це політичні козири, якими володіють окремі особи. Індивіди мають права, коли, з якоїсь причини, колективна мета не є достатнім обґрунтуванням для відмови їм у тому, що вони бажають мати або робити як індивіди, або не є достатнім обґрунтуванням для накладання на них якоїсь втрати чи травми» [80, с. 12].

Це означає, що права людини є могутнім інструментом в руках особи. Вони дають можливість захищати свої інтереси та визначати свою долю. Це підкреслює важливість захисту індивідуальних прав у суспільстві та необхідність обмеження влади колективу над правами окремих осіб.

1.2. Механізми контролю за дотриманням прав людини: поняття, види, система

Механізми контролю за дотриманням прав людини є фундаментальним елементом правової держави, що забезпечує виконання і захист основних прав та свобод громадян. Важливість таких механізмів зростає у контексті глобалізації та посилення міжнародного співробітництва у галузі прав людини.

Сьогодні в більшості країн світу проблеми з дотриманням прав людини та захистом громадян є дуже серйозними. Як зазначалось раніше, особливо активно система захисту прав людини почала розвиватися в минулому столітті. З цього приводу на міжнародному рівні існує низка нормативно-правових актів, які встановлюють права людини та порядок їх захисту. Кожна сучасна держава з демократичною формою правління на рівні національної Конституції та інших нормативно-правових актів закріпила індивідуальні та національні права, свободи та обов'язки, а також механізми їх реалізації та захисту. Відповідно до цього цілком логічно можна стверджувати, що система гарантування прав і свобод людини і громадянина є сукупністю взаємозалежних і взаємопов'язаних елементів, спрямованих на досягнення єдиної мети – забезпечення прав і свобод людини і громадянина [43, с. 189].

Контроль за дотриманням прав людини — це процес, спрямований на моніторинг, оцінку та забезпечення виконання міжнародних та національних норм в області прав людини. Цей процес включає ряд дій, які здійснюють державні, міжнародні, недержавні організації та індивідуальні особи з метою запобігання порушенням, реагування на них та відновлення прав.

Часто у юридичній науковій літературі, розглядаючи особливості захисту та охорони прав людини, зустрічається термін «механізм» для опису цього явища. О.В. Митнюк зазначає, що механізм контролю за дотриманням прав людини можна тлумачити по різному: як «систему й комплекс послідовних дій, спрямованих на захист прав людини та громадянина; як складову механізму забезпечення прав людини, що являє собою заходи, спрямовані на відновлення порушених прав; як

система органів, засобів, закріплених у Конституції, що забезпечують найбільш повний та ефективний захист прав і свобод людини та громадянина» [23, с. 53]. З цього твердження випливає те, що єдиного спільного визначення поняття механізму контролю за дотриманням прав людини серед науковців не має.

Якщо розглядати механізми захисту прав людини як правове явище, можна стверджувати, що це є системою, що інтегрує різноманітні компоненти, такі як: право на захист, форми та методи захисту прав, а також процедури та порядки для звернення до відповідних установ і організацій. Цей механізм функціонує як взаємопов'язана система, де діалектична взаємозалежність цілого та його складових є ключовою, а кожен елемент має своє визначене місце і виконує певні функції в рамках загального процесу. Забезпечення прав людини вимагає не лише інтеграції та послідовності цих елементів, але й логічної послідовності у всьому процесі. Суть будь-якого механізму захисту прав полягає у реалізації послідовності дій з метою відновлення порушеного права і повернення до стану, який існував до моменту його порушення. Це означає, що діяльність особи повинна бути спрямована на відновлення свого правового статусу через доступні юридичні інструменти [43, с. 190].

Крім цього, механізм захисту прав людини також включає правову освіту громадян, що є фундаментальним елементом у просвітництві осіб щодо їх прав і способів їх захисту. Правова освіта допомагає громадянам краще розуміти свої права та обов'язки, що в свою чергу сприяє більш ефективному використанню механізмів їх захисту. Ефективність механізму захисту прав людини залежить не лише від його структурних характеристик, але й від здатності правової системи адаптуватися до змінюваних суспільних потреб та викликів, таких як нові форми порушень прав, які можуть виникати внаслідок технологічного прогресу або соціальних змін.

Для забезпечення реалізації прав людини можуть бути використані різні механізми правового захисту. У науковій літературі є декілька класифікацій видів механізмів контролю за дотриманням прав людини.

Першою, найбільш розповсюдженою та використовуваною, є класифікація за просторовою ознакою, за якою механізми поділяють на дві великі групи: міжнародні (універсальні) механізми захисту прав та регіональні механізми. Тоді як регіональні механізми правового захисту мають унікальні характеристики в певному регіоні, міжнародні механізми правового захисту однакові для всіх, незалежно від національності чи громадянства.

Інституції, що входять в групу універсальних механізмів контролю за дотримання прав людини відрізняються за своєю природою, повноваженнями та принципами діяльності та функціонують у різних формах, включаючи політичні інституції, квазісудові інституції та судові інституції. Вони характеризуються особливою практикою, яка надає необхідного динамізму міжнародному захисту прав людини як галузі міжнародного права.

Під впливом такої практики окремі права людини можуть набувати характеру правової реальності і слугувати джерелом права, з якого суди черпають аргументи для вирішення справ, особливо у складних справах. Крім того, діяльність контрольних інституцій, що діють у сфері міжнародного захисту прав людини, сприяє підвищенню відповідальності держав за ситуацію з правами людини в їхніх суспільствах, зміцнюючи тим самим правову основу верховенства права в цьому суспільстві [1, с. 49].

Якщо розглядати регіональні механізми контролю, вони засновані на міжнародних договорах, які підписуються групами країн відповідно до їхнього географічного розташування. Ці механізми виконують важливу роль у захисті та просуванні прав людини на регіональному рівні, забезпечуючи спеціалізовану увагу до культурних, політичних та соціальних особливостей кожного регіону. Вони не лише розробляють регіональні стандарти, але й впроваджують контрольні процедури для перевірки їх дотримання.

На думку В. Тичини і О. Ковальчук, такі «механізми, як Комісар Ради Європи з прав людини, Рада Ліги арабських держав та Африканська комісія з прав людини і народів, є прикладами реалізації регіональних підходів до захисту прав людини». Кожен з цих органів використовує унікальні методи для реагування на виклики та

вимоги, які виникають в їхніх регіонах, що дозволяє ефективно займатися проблемами прав людини, які можуть бути не настільки очевидними або поширеними на глобальному рівні [52, с. 46]. Ці регіональні структури також сприяють зміцненню міжнародного права, адаптуючи глобальні норми до місцевих умов та потреб, що підвищує їхню актуальність та прийняття країнами учасницями. Завдяки своїй гнучкості та зорієнтованості на специфіку регіонів, регіональні міжнародні механізми забезпечують важливий внесок у глобальні зусилля щодо захисту та підтримки прав людини.

Наукова література часто описує національні механізми контролю за дотриманням прав людини, які діють в межах окремої країни. Ці механізми включають уповноважених з прав людини, національні суди та спеціалізовані правозахисні агенції, які займаються захистом і сприянням дотриманню прав громадян відповідно до внутрішнього законодавства.

Як зазначив Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш, ефективний захист прав людини вимагає взаємодії між глобальними, регіональними та національними механізмами для створення комплексної системи захисту [68]. Взаємодія між цими рівнями дозволяє створити комплексну та багаторівневу систему захисту прав людини, де кожен рівень підсилює та підтримує інші. Така система є більш стійкою та ефективною у реагуванні на порушення прав людини та забезпеченні їх дотримання.

Повертаючись до класифікацій видів механізмів контролю за дотриманням прав людини, можна виділити ще два:

- *за галузевою належністю* вирізняють цивільно-правові адміністративно-правові, кримінально-правові та інші юридичні засоби захисту прав людини;
- *за формами захисту* виділяють судові, парламентські, контрольні-наглядові, адвокатські, юридичні засоби самозахисту тощо.

Стосовно класифікації за формами захисту, вона є досить неоднозначною, адже її можна застосовувати для виділення механізмів контролю за дотриманням прав людини на національному рівні. Наприклад серед парламентських форм

захисту можна назвати право звертатися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а до контрольно-наглядових засобів захисту прав людини можна зарахувати діяльність Конституційного Суду України щодо певних питань [50, с. 31].

Механізми контролю за дотриманням прав людини відіграють ключову роль у забезпеченні справедливості та правопорядку в сучасному суспільстві. Їх ефективність залежить від взаємодії міжнародних і національних інституцій, а також від активної участі громадськості. Тільки через комплексний підхід можливо забезпечити реальний захист прав людини і попередити їх порушення. Виклики, що стоять перед цими механізмами, вимагають постійного вдосконалення та адаптації до нових умов і викликів сучасного світу.

Подальший аналіз цих механізмів буде проведено у розділах 2-3 кваліфікаційної роботи, де будуть детально розглянуті функціонування механізмів контролю за дотриманням прав людини, їх ефективність та проблеми, з якими вони стикаються.

1.3. Принципи заснування та функції міжнародних механізмів контролю за дотриманням прав людини

У контексті глобалізації та зростаючої взаємозалежності держав, міжнародні механізми контролю за дотриманням прав людини стають все більш значущими в сучасному світі. Ці механізми, засновані на ряді фундаментальних принципів, спрямовані на захист основних прав і свобод людини, що є невід'ємною частиною міжнародного права. Важливість дотримання та ефективного застосування цих принципів не може бути переоцінена, оскільки вони забезпечують не тільки захист прав осіб, але й сприяють миру та стабільності на міжнародному рівні.

Міжнародні організації представляють собою особливу форму прояву та організації співробітництва між різними країнами світу. Варто зазначити, що на сучасному етапі розвитку суспільства межі дії міжнародного права, природа

міжнародних організацій, а також їх зростаючі можливості відіграють важливу роль у розвитку міжнародної співпраці та посиленні процесів глобалізації [59, с. 254].

Зокрема, міжнародні організації сприяють вирішенню глобальних проблем, таких як захист прав людини, забезпечення міжнародної безпеки, охорона навколишнього середовища та розвиток економічного співробітництва. Їх діяльність спрямована на створення умов для ефективної взаємодії між державами, забезпечення стабільності та процвітання у всьому світі. Завдяки цьому міжнародні організації стають ключовими гравцями у процесах формування глобального порядку денного та розробки міжнародних стандартів і норм.

На сьогоднішній день роль міжнародних організацій не обмежується лише рамками традиційного міжнародного права. Вони активно впливають на внутрішню політику держав, підтримують розвиток громадянського суспільства та сприяють зміцненню демократичних інститутів. Цей багатогранний вплив підсилює процеси глобалізації, роблячи їх більш організованими та спрямованими на досягнення спільних цілей та цінностей міжнародної спільноти.

Варто зазначити, що міжнародні організації в процесі глобалізації мають такі основні характеристики:

- Наявність установчого документа. Кожна міжнародна організація заснована на основі статуту або іншого установчого документа, що визначає її цілі, структуру та функції.
- Постійний або регулярний характер діяльності. Міжнародні організації здійснюють свою діяльність на постійній або регулярній основі, забезпечуючи безперервний процес співпраці між державами-членами.
- Використання багатосторонніх переговорів та обговорення проблем. Основним методом діяльності міжнародних організацій є багатосторонні переговори, що забезпечують обговорення та вирішення спільних проблем через діалог між країнами.
- Прийняття рішень шляхом голосування або консенсусу. Рішення в міжнародних організаціях приймаються за допомогою голосування або досягнення консенсусу між державами-членами, що сприяє колективному узгодженню позицій.

- Рекомендаційний характер рішень. Більшість рішень міжнародних організацій мають рекомендаційний характер, тобто вони не є обов'язковими для виконання, але мають важливе значення для формування міжнародних стандартів та норм [59, с. 255-256].

Ці характеристики дозволяють міжнародним організаціям ефективно функціонувати в умовах глобалізації, сприяючи розвитку міжнародного співробітництва, вирішенню глобальних проблем та зміцненню стабільності у світі.

Виходячи із загальної характеристики, можна окреслити функції міжнародних організацій в сфері контролю за дотриманням прав людини, який включає моніторинг дотримання прав людини, розгляд скарг і забезпечення доступу до правосуддя, здійснення правового аналізу та видачу рекомендацій, освітні програми, та співпрацю з урядами для впровадження ефективних реформ.

Основні функції механізмів контролю за дотриманням прав людини включають:

- моніторинг та звітування: ці механізми збирають дані про стан прав людини в різних країнах та публікують звіти, які оцінюють дотримання міжнародних стандартів прав людини. Це допомагає ідентифікувати проблемні області та формувати політику у відповідь на порушення.

- розгляд скарг: окремі особи або групи можуть подавати скарги на порушення прав, які розглядаються міжнародними органами, що забезпечує доступ до справедливості на міжнародному рівні.

- освітні ініціативи: міжнародні механізми часто проводять освітні та інформаційні кампанії, що спрямовані на підвищення обізнаності про права людини і способи їх захисту.

- сприяння впровадженню реформ: через діалог із урядами та надання рекомендацій, ці механізми сприяють реформам, що зміцнюють захист прав людини на національному рівні.

- посередництво та вирішення конфліктів: у ситуаціях серйозних порушень прав людини, міжнародні органи можуть виступати як посередники для вирішення конфліктів та відновлення миру [70].

Виходячи з переліку функціональних обов'язків міжнародних механізмів контролю за дотриманням прав людини, слід звернути увагу на таке поняття, як «моніторинг».

Моніторинг - це метод покращення захисту прав людини. Його кінцевою метою є посилення відповідальності держави за дотримання, захист і реалізацію прав людини. Своєю присутністю правозахисні організації можуть також відігравати превентивну роль. Моніторинг поведінки носіїв обов'язків посилює їхню підзвітність. Це має призвести до більш «відповідальної за права людини» поведінки. Відповідно до концепції моніторингу прав людини, правозахисні організації активно збирають і перевіряють інформацію про ймовірні порушення прав людини, взаємодіють з державними органами та іншими зацікавленими сторонами для вирішення проблем з правами людини та визначення можливих рішень для виправлення ситуації з правами людини, дотримуючись різних етапів моніторингового циклу.

Перш за все, принципи застосування моніторингових механізмів містяться в установчих органах організацій, які виконують цю функцію. Принцип міжнародного співробітництва, зазначений у статті 13 Статуту ООН, підкреслює роль Генеральної Асамблеї ООН у сприянні міжнародному співробітництву у таких сферах, як економіка, соціальний розвиток, культура та охорона здоров'я. Окрім цього, Генеральна Асамблея має значний мандат щодо захисту прав людини та основних свобод, маючи право приймати рекомендації, адресовані державам-членам ООН.

Завдяки цьому положенню, Генеральна Асамблея має можливість впливати на політики держав-членів, сприяючи впровадженню ініціатив, що підтримують реалізацію прав людини на національному та міжнародному рівнях. Такий підхід забезпечує не тільки координацію дій між країнами у сприянні прав людини, але й створює основу для комплексного підходу до вирішення глобальних проблем, таких як бідність, нерівність і зміна клімату, що також мають значний вплив на дотримання та захист прав людини [47].

За будь-яких обставин і в будь-який час правозахисники зобов'язані не ставити під загрозу життя, фізичну та психологічну безпеку, свободу та благополуччя жертв, свідків і всіх тих, хто вступає з ними в контакт у рамках своєї моніторингової роботи.

Омбудсмени повинні докладати всіх зусиль, щоб уникнути заподіяння шкоди під час проведення моніторингу. Найкращий захист, який правозахисники можуть забезпечити особам, що співпрацюють з ними, - це усвідомлення потенційних ризиків заподіяння шкоди, а також розсудливість, обережність і делікатність у будь-якій взаємодії. Важливо пам'ятати, що головним обов'язком правозахисників є захист жертв і потенційних жертв порушень. Здійснюючи моніторинг, правозахисники зобов'язані балансувати між необхідністю збору інформації та потенційним ризиком заподіяння шкоди тим, хто може бути в змозі надати таку інформацію. Запобігання шкоді має першорядне значення також з огляду на обмежені можливості польових представництв у забезпеченні безпеки жертв і свідків порушень прав людини.

Моніторинг прав людини також передбачає використання міжнародних стандартів прав людини та конституційних гарантій прав для оцінки зібраної інформації. Стандарти застосовуються для оцінки того, чи є заподіяна шкода питанням прав людини, чи може окрема справа розглядатися як справа про порушення прав людини, чи має запропоноване законодавство або судова реформа розглядатися як питання прав людини і відповідне зобов'язання держави, тощо.

Застосування стандартів прав людини до моніторингу економічних, соціальних та культурних прав наразі є більш складним, ніж до громадянських та політичних прав, оскільки, як вже зазначалося, більшість з цих прав є менш чітко визначеними. Тим не менш, стандарти можуть допомогти ідентифікувати та визначити, яку інформацію потрібно збирати. Взаємозв'язок між моніторингом та розвитком економічних, соціальних і культурних прав є динамічним і діалектичним: моніторинг може допомогти виявити аспекти основного змісту прав, які потребують подальшого розвитку, і навпаки, більш розроблені стандарти та індикатори краще орієнтують активістів на те, що саме вони повинні моніторити.

Враховуючи рівень глобалізації та розвитку суспільства, функції міжнародного контролю за дотриманням прав людини не втрачають свого значення. Навіть незважаючи на певні виклики, такі як обмеження ресурсів, політичні та географічні обмеження, міжнародні механізми сприяють створенню більш справедливого світу, де права людини є загально визнаними та захищеними, керуючись загально визнаними принципами міжнародного права та співробітництва, а також застосовуючи ряд функцій щодо контролю за дотриманням прав людини, вони сприяють не тільки реагуванню на порушення, але й просувають позитивні зміни через діалог і співпрацю між державами, міжнародними інституціями та громадянським суспільством.

РОЗДІЛ 2

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ОСНОВНИХ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ

2.1. Універсальні механізми контролю за дотриманням прав людини

Головним інструментом, у напрямку забезпечення захисту прав людини є міжнародні організації, які формуються з метою підтримувати та захищати права та свободи людини на міжнародному та національному рівнях. Коли держава ратифікує міжнародно-правовий акт, пов'язаний із правами людини, вона взаємно зобов'язується забезпечувати ці права всередині своїх кордонів.

Діяльність таких організацій спрямована не лише на встановлення стандартів у сфері захисту прав людини та сприяння їх дотриманню, а й на забезпечення необхідними ресурсами та надання підтримки державам для їх впровадження. Основними завданнями, які виконують міжнародні організації є також моніторинг та оцінка прогресу країн у захисті прав людини, надання відповідних звітів та рекомендацій для подальшого вдосконалення. Крім того, міжнародні організації виступають у якості посередників у вирішенні конфліктів, пов'язаних з порушеннями прав людини, а також сприяють міжнародному співробітництву у цій важливій сфері.

Друга світова війна дала поштовх до утвердження нової доктрини із захисту прав людини, а також початок стрімкому розвитку інституційних механізмів для їх забезпечення та захисту. Вона наочно показала необхідність створення нової міжнародної політичної організації, яка б змогла надійно забезпечити мир і безпеку для всіх народів, а також підтримуючи та розповсюджуючи ідеологію поваги до свободи, честі, гідності, рівності кожної людини, могла б відстоювати та захищати їх права і свободи [40, с. 68].

Враховуючи нові глобальні виклики, у 1945 році було створено Організацію Об'єднаних Націй (далі – ООН), яка стала єдиною міжурядовою організацією, що має загальний мандат у сфері захисту всіх прав людини в усіх країнах.

Американський науковець С. Маркс сформулював твердження, що для одних країн ООН є «інструментом геополітики, а для інших - променем надії» [86, с. 1]. Це твердження відображає різне сприйняття та використання ООН різними країнами, залежно від їхніх політичних, економічних і стратегічних інтересів. Для держав з великими впливовими можливостями та міжнародною вагою, як-то Сполучені Штати Америки чи Китай, ООН може слугувати платформою для просування національних інтересів на глобальному рівні. Для менших країн або країн які розвиваються і часто знаходяться в умовах політичної або економічної нестабільності, ООН виступає як джерело підтримки та захисту, у тому числі захисту прав і свобод людини.

В загальному, ООН була створена як зобов'язання країн зміцнювати міжнародний мир і безпеку, розвивати дружні відносини між країнами та сприяти дотриманню прав людини. Саме це стало інституційною основою сучасної системи захисту прав людини. Іншими словами, створення ООН стало рішучою відповіддю на потреби часу: запобігання масштабним міжнародним конфліктам та створення стійкого механізму захисту прав людини на глобальному рівні.

У пункті «в» статті 55 Статуту ООН зазначено, що Організація Об'єднаних Націй повинна сприяти «загальній повазі і дотриманню прав людини і основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови і релігії». Стаття 56 передбачає, що «всі члени Організації зобов'язуються вживати спільних і окремих заходів у співпраці з Організацією [ООН] для досягнення цілей, викладених у статті 55» [47].

Разом ці два положення створюють зобов'язання з боку держав-членів дотримуватися і поважати права людини та основоположні свободи. Тобто по суті, на сьогодні ООН є єдиною у світі міжнародною організацією, яка поєднує у собі нормотворчі функції, що є обов'язковими до виконання всіма країнами-членами, так і організаційні, утворюючи у своєму складі відповідні органи з контролю за дотриманням прав людини.

На думку Т.Н. Шатарської, не випадковим є те, що універсальні механізми контролю за дотриманням прав людини тісно пов'язані з ООН, яка є центральною у створенні і підтримці цих механізмів, надаючи їм мандат та ресурси для

виконання їхніх функцій. Саме ООН є тою інституцією, яка об'єднує універсальні механізми контролю за дотриманням прав людини [61].

Сучасна система захисту прав людини в якості універсального механізму включає численні установи на міжнародному, регіональному та національному рівнях. Права людини виступають як юридична категорія, широко використовувана у різноманітних правових актах на всіх рівнях управління, а також у рішеннях судових органів, отримуючи додаткову інституціоналізацію через законодавчі та нормативні акти, які приймаються міжнародними, регіональними та національними органами.

Отже, можна сформулювати твердження, що універсальні механізми контролю за дотриманням прав людини включають органи та організації, які функціонуючи на глобальному рівні, пересікають національні та регіональні кордони, щоб захищати права людини у всьому світі [24, с. 63].

Під егідою ООН було прийнято низку конвенцій, що діють у сфері прав людини, а саме: Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 р., Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації від 21 грудня 1965 р., Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації стосовно жінок від 18 грудня 1979 р., Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання від 10 грудня 1984 р., Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р., Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 р [38, с. 25].

Закріплення прав і свобод людини на міжнародному рівні було б неможливим без введення чітких зобов'язань для держав-учасниць щодо їх забезпечення та створення ефективних контрольних механізмів. Міжнародні конвенції не тільки формулюють права, але й обумовлюють конкретні обов'язки держав щодо їх впровадження, зокрема через законодавчі, адміністративні та судові заходи. Це забезпечує правову основу для моніторингу і перевірки виконання державами своїх міжнародних зобов'язань.

Система універсальних механізмів контролю за дотриманням прав людини включає інституційні та конвенційні механізми.

Інституційні механізми контролю за дотриманням прав людини — це організаційні структури в складі ООН, створені для моніторингу, звітування та впровадження міжнародних стандартів у галузі прав людини. До їх основних функцій належать забезпечення нагляду за дотриманням прав людини на глобальному рівні та здійснення промоції цих прав серед держав-членів.

У структурі ООН, до інституційних механізмів відносяться:

1) *Генеральна Асамблея ООН (далі – ГА ООН)*. Вона є одним з основних органів ООН і грає ключову роль у формуванні політики ООН з питань прав людини. Відповідно до статті 13 Статуту ООН, ГА ООН має завдання сприяти міжнародному співробітництву у соціальній, культурній, економічній сферах та в області охорони здоров'я. Крім того, вона зобов'язана підтримувати здійснення прав людини і фундаментальних свобод. Для виконання цих функцій ГА ООН може виносити рекомендації державам-членам ООН [47]. ГА ООН активно займається великою кількістю питань, пов'язаних із правами людини, зокрема ініціює дослідження та формулює рекомендації щодо їх покращення. У структурі ГА ООН відповідальним за права людини, а також, за соціальні, гуманітарні та культурні питання є Третій комітет. Проте, залежно від контексту та актуальних міжнародних подій, питання прав людини також можуть розглядатися в інших комітетах ГА ООН. У 1993 році ГА ООН ініціювала прийняття Резолюції 38\14 під назвою «Друге десятиліття дій проти расизму і расової дискримінації (1983–2003)». У цій Резолюції, ГА ООН закликає держави активно боротися з новими формами расизму за допомогою законодавчих, адміністративних заходів, освітніх ініціатив та інформаційних кампаній. Додатково, у ній також підкреслюється важливість міжнародної співпраці та обміну інформацією між країнами для ефективного вирішення проблеми расизму [82]. У продовження боротьби за права людини, а саме з расовою дискримінацією, період з 2005 по 2014 роки був оголошений другим Міжнародним десятиліттям корінних народів світу, а в 2011 році ГА ООН проголосила Міжнародний рік осіб африканського походження. Такі ініціативи на міжнародному рівні сприяють мобілізації зусиль урядів, міжнародних організацій та інших зацікавлених сторін у забезпеченні дотримання прав людини на

глобальному рівні. Важливо, що ГА ООН використовує свої повноваження для сприяння універсальному дотриманню прав людини, закликаючи держави впроваджувати міжнародні норми в національну практику та політику.

2) *Рада ООН з прав людини.* Цей статутний орган ООН з прав людини було створено 15 березня 2006 р. Резолюцією ГА ООН 60/251 під заголовком «Рада з прав людини» [29, с. 340]. Проте Для створення Ради ООН з прав людини було необхідно внести певні зміни в статтю 7 Статуту ООН, що описує основні та допоміжні органи організації. В історії ООН статут модифікувався лише двічі, зазвичай з метою розширення складу Ради Безпеки та Економічної і Соціальної Ради. Тому існували прецеденти для таких змін, і пропозиція щодо модифікації Статуту була прийнята. У преамбулі резолюції ГА ООН 60/251 було вказано, що мир та безпека, розвиток і права людини є фундаментальними стовпами, на яких побудована система ООН. Ці елементи взаємопов'язані та взаємодоповнюючі, формуючи основу для колективної безпеки та загального благополуччя. Далі, підкреслюючи повторне зобов'язання зміцнити механізми ООН у галузі прав людини, ГА ООН у першому оперативному пункті свого рішення вирішила заснувати в Женеві Раду з прав людини як допоміжний орган ГА ООН, замість існуючої на той час Комісії з прав людини [76]. Рада ООН з прав людини є підзвітним органом ГА ООН, та відповідає за посилення просування та захисту прав людини в усьому світі, а також за розгляд порушень прав людини та надання рекомендацій щодо них. Вона збирається в Женеві на чергові сесії тричі на рік, а також на спеціальні сесії за потреби. Крім того, Рада ООН з прав людини проводить Універсальний періодичний огляд. Універсальний періодичний огляд (далі – УПО) представляє собою унікальний механізм, який аналізує становище щодо дотримання прав людини в усіх країнах-членах ООН. До основних принципів УПО належать підтримка універсальності, взаємозалежності та неподільності прав людини. Процес УПО базується на конструктивному, прозорому та неконфронтаційному підході до підзвітності держав у сфері захисту прав людини. УПО також має на меті забезпечити рівне ставлення до всіх держав та залучення усіх зацікавлених сторін, включно з неурядовими організаціями, агентствами ООН

та національними інститутами з прав людини. Цей процес сприяє відкритому політичному діалогу між урядами, громадянським суспільством та іншими сторонами. За результатами УПО складається звіт з рекомендаціями, що надається рецензуючими державами, відповідей оглянутої держави на ці рекомендації, а також будь-які добровільні зобов'язання, взяті на себе оцінюваною державою [69, с. 6].

3) *Верховний комісар ООН з прав людини*. Відповідно до Резолюції 48/141 ГА ООН, Верховний комісар ООН з прав людини призначається Генеральним секретарем ООН і затверджується Генеральною Асамблеєю з належним урахуванням географічної ротації на фіксований чотирирічний термін з можливістю одного продовження на наступний фіксований чотирирічний термін [74]. До основних напрямків діяльності Верховного комісара ООН з прав людини належать моніторинг та сприяння захисту прав людини, особливо у випадках масових або серйозних порушень. Верховний комісар також відіграє активну роль у реагуванні на надзвичайні події, такі як природні катастрофи або військові конфлікти, забезпечуючи захист прав людини у таких умовах. Верховний комісар також бере участь у законодавчій діяльності, аналізуючи інформацію та передаючи її Раді ООН з прав людини для подальшого розгляду. Представники офісу Верховного комісара часто беруть участь у миротворчих операціях ООН, з метою сприяння захисту та просуванню прав людини на місцях. Ця робота є критично важливою для підтримки міжнародного порядку та забезпечення основних прав і свобод по всьому світу [88].

4) *Економічна та Соціальна Рада*. Серед ключових органів ООН важливу роль у захисті прав людини відіграє Економічна і Соціальна Рада (далі – ЕКОСОП). Під егідою ГА ООН, ЕКОСОП координує економічну, соціальну та пов'язану з правами людини діяльність ООН. Згідно зі статтею 62 Статуту ООН, Рада має завдання розробляти «рекомендації для сприяння загальній повазі та дотриманню прав людини та основних свобод для всіх» [47]. ЕКОСОП також уповноважена ГА ООН готувати проекти конвенцій по питаннях, що належать до її компетенції, створювати комісії для виконання своїх функцій та реалізувати різноманітні

ініціативи в сфері захисту прав людини. Значення ЕКОСОР у системі ООН підкреслюється тим, що на неї припадає майже 70% усіх бюджетних ресурсів та персоналу організації. Це підкріплює її центральну роль у формулюванні глобальної відповіді на виклики в сферах економічного і соціального розвитку, які безпосередньо впливають на права та свободи людини на всій планеті. Також варто виділити те, що ЕКОСОР, як незалежний орган ООН, має повноваження створювати спеціалізовані комісії та проводити міжнародні конференції, що сприяють захисту прав та свобод людини. Наприклад є Комісія зі становища жінок, яка фокусується на питаннях гендерної рівності та емпowerменту жінок, Комісія з наркотичних засобів, яка відповідає за співробітництво у сфері контролю та боротьби з наркотиками, Комісія з соціального розвитку, що фокусується на питаннях соціального розвитку, включно з питаннями бідності, нерівності та благополуччя різних соціальних груп та інші. Крім того, при ЕКОСОР діє Постійний форум ООН з питань корінних народів, до сфери відання якого належать питання прав та інтересів корінних народів по всьому світу, членом якого є і Україна [62, с. 15].

5) *Рада Безпеки ООН.* Рада Безпеки ООН є найважливішим постійно діючим органом цієї організації, основною метою діяльності якого є підтримка міжнародного миру і безпеки [50, с. 56]. Заходи, що спрямовані на підтримку міжнародного миру та безпеки включають запобігання застосуванню сили та заохочення мирного вирішення міждержавних конфліктів. Рада Безпеки ООН відіграє центральну роль у цьому процесі, здійснюючи тимчасові дії для припинення порушень миру та запобігання їх ескалації. Рада має повноваження застосовувати різні заходи безпеки, залежно від специфіки ситуації включаючи як невійськові (наприклад, економічні санкції, дипломатичний бойкот), так і військові операції (використання наземних, морських чи повітряних сил). Хоча Статут ООН не надає Раді Безпеки ООН прямих повноважень на використання санкцій або військових дій для захисту прав людини, серйозні та масові порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права часто стають основою для вжиття Радою примусових заходів. Рада Безпеки використовує різноманітні інструменти

для впливу на ситуацію з правами людини у світі, включаючи санкції, комісії розслідувань, судові механізми, а також миротворчі та стабілізаційні місії. Ці інструменти дозволяють Раді відігравати ключову роль у попередженні та припиненні масових порушень прав людини [75].

б) *Міжнародний суд ООН*. Багато міжнародних договорів у сфері прав людини дозволяють розгляд спорів між державами Міжнародним Судом ООН. Згідно з частиною другою статті 36 Статуту ООН, держави-члени мають можливість в будь-який час оголосити про визнання обов'язковою юрисдикції Суду без додаткової угоди, що стосується всіх юридичних питань, які можуть включати тлумачення договорів, питання міжнародного права, констатацію фактів порушення міжнародних зобов'язань, а також визначення характеру і обсягу відшкодування за порушення цих зобов'язань. Якщо виникає спір щодо юрисдикції справи, рішення приймається через ухвалу Суду [47]. Розгляд Міжнародним Судом спорів між державами має відповідати їхнім правовим інтересам. Суд здатен розглядати будь-який правовий спір, пов'язаний із міжнародним правом, та його основна функція полягає у прийнятті обґрунтованих рішень на основі міжнародного законодавства. Ці рішення мають на меті забезпечення справедливості та правової визначеності, сприяючи тим самим мирному вирішенню міждержавних конфліктів. Міжнародний Суд займає важливе місце у підтриманні міжнародного порядку, забезпечуючи дотримання міжнародних угод та звичаєвого міжнародного права. Це сприяє загальній стабільності та передбачуваності у міжнародних відносинах [42, с. 540].

Важливим є те, що Міжнародний Суд ООН не виступає безпосередньо як орган контролю за дотриманням прав людини, на відміну від таких органів як Європейський суд з прав людини або Міжамериканський суд з прав людини, і не має повноважень розглядати індивідуальні скарги. Його компетенція обмежена розглядом справ, ініційованих державами, та видачею консультативних висновків за запитами уповноважених органів ООН і спеціалізованих агенцій. Проте рішення Міжнародного Суду можуть значно впливати на розвиток міжнародного права в

сфері прав людини, формуючи прецеденти та інтерпретації, які використовуються на глобальному рівні [34, с. 53].

Справа Боснія та Герцеговина проти Сербії та Чорногорії є яскравим прикладом застосування юрисдикції Міжнародного Суду ООН у сфері захисту прав людини. Справа була ініційована Боснією у 1993 році, яка звинуватила Сербію та Чорногорію в порушенні Конвенції про запобігання і покарання злочину геноциду під час війни в Боснії в період 1992-1995 років. Боснія стверджувала, що Сербія була прямо відповідальна за здійснення геноциду проти боснійських мусульман, зокрема за масакр у Сребрениці у липні 1995 року, де було вбито понад 8 тисяч боснійських мусульман. У 2007 році Міжнародний Суд визнав, що хоча війська боснійських сербів скоїли геноцид у Сребрениці, не було достатньо доказів того, що уряд Сербії мав пряму причетність у геноциді. Суд також ствердив, що Сербія не здійснила достатніх зусиль для запобігання геноциду [66]. Ця справа продемонструвала складність міжнародного правосуддя у ситуаціях, коли злочини проти людства вчинені під час збройних конфліктів, і підкреслила значення міжнародних інститутів у вирішенні таких питань.

Крім того, 31 січня 2024 Міжнародний Суд ООН визнав винною Російську Федерацію у порушенні Міжнародної конвенції про запобігання фінансуванню тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Як заявив посол з особливих доручень Міністерства закордонних справ України (далі – МЗС України) А.О. Кориневич, Міжнародний суд ООН визначив, що Російська Федерація не виконала своїх зобов'язань згідно з Міжнародною конвенцією про запобігання фінансуванню тероризму, оскільки не провела належне розслідування звинувачень у фінансуванні тероризму на сході України. Суд також зазначив, що Росія порушила Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, зокрема через те, що після анексії Криму було ліквідовано освіту українською мовою. Відповідно до заяви посла з особливих доручень МЗС України, тепер Росія визнана порушником міжнародного права на основі юридично обов'язкового рішення Міжнародного суду ООН. Таке

рішення підкреслює серйозність порушень і має значні міжнародно-правові наслідки для Росії [92].

Як було зазначено раніше, ООН було прийнято низку конвенцій у сфері прав людини. Цей момент є досить важливим, оскільки ці міжнародні акти є основою Застосування ООН конвенційних механізмів контролю.

Конвенційні механізми контролю — це формальні процедури, які здійснюються на основі міжнародних конвенцій або договорів з прав людини. Вони мають на меті моніторинг і забезпечення дотримання державами взятих на себе зобов'язань у галузі прав людини. В юридичному контексті такі органи можна розділити на судові та несудові (квазісудові) органи.

Діяльність судових органів, таких як Європейський суд з прав людини та Міжамериканський суд з прав людини, зосереджена на регіональному рівні і вирішують юридичні спори з участю держав. Рішення винесені цими судовими установами є обов'язковими для виконання. Разом з тим на універсальному рівні єдиний судовий орган з захисту прав людини відсутній.

Несудові органи, що працюють під егідою ООН, створюють власну підсистему і здійснюють моніторинг та оцінку виконання міжнародних зобов'язань у сфері прав людини без прямої юридичної сили рішень [49, с. 107].

До основних завдань даних органів відноситься розгляд скарг у контексті договорів про права людини. Він полягає в тому, що будь-яка особа має право подати скаргу проти держави-учасниці, яка, на її думку, порушила визначені договором права. Ця скарга розглядається органом експертів, які здійснюють моніторинг дотримання договору. Такі взаємовідносини між особами і міжнародними органами становлять важливий інституційний та процедурний аспект міжнародної системи захисту прав людини.

Інституційний аспект міжнародної системи захисту прав людини у конвенційних органах ООН полягає в структуризації та делегуванні відповідальності за моніторинг та звітність стосовно прав людини. Конвенційні органи, створені на основі міжнародних договорів, складаються з незалежних

експертів, які перевіряють, як держави-учасники виконують зобов'язання згідно з ратифікованими договорами. Ці органи включають комітети, такі як:

1) *Комітет з прав людини*, який згідно зі статтею 1 Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права має право приймати та розглядати індивідуальні скарги від осіб, які вважають, що їхні права, гарантовані Пактом, були порушені державами-учасниками [58].

2) *Комітет з прав дитини*, який функціонує на основі Конвенції про права дитини та Протоколів до неї.

3) *Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок*, який має можливість розглядати індивідуальні скарги про порушення положень Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

4) *Комітет проти катувань*, який розглядає індивідуальні звернення про можливі порушення прав, визначених у Конвенції проти катувань та інших жорстоких або принизливих видів поведінки і покарання.

5) *Комітет з ліквідації расової дискримінації*, який має можливість розглядати індивідуальні скарги про порушення Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від осіб із країн, що підписали статтю 14 цієї Конвенції.

6) *Комітет з прав інвалідів*, який розглядає індивідуальні повідомлення про можливі порушення положень Конвенції про права інвалідів від осіб із країн, які ратифікували Факультативний протокол до цієї Конвенції.

7) *Комітет з насильницьких зникнень*, який має повноваження розглядати індивідуальні повідомлення про порушення Міжнародної конвенції для захисту всіх осіб від насильницьких зникнень з країн, що ратифікували статтю 31 цієї Конвенції.

8) *Комітет з економічних, соціальних і культурних прав*, який має можливість розглядати індивідуальні звернення про порушення Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права від осіб з країн, що підписали Факультативний протокол до цього пакту.

9) *Комітет із захисту прав трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей*, який має можливість розглядати індивідуальні звернення про порушення Міжнародної конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей [49, с. 108-109].

Процедурний аспект діяльності конвенційних органів включає механізми, які органи використовують для виконання своїх завдань. Вони аналізують періодичні звіти, які подають держави, проводять засідання з їх перегляду та видають заключні зауваження або рекомендації для подальших дій. Ці органи також можуть розглядати індивідуальні скарги від осіб або груп, які стверджують, що їхні права були порушені державою-учасницею договору. Яскравим прикладом такої роботи може слугувати справа Лавлейс проти Канади. У цій справі Сандра Лавлейс, жінка з народу мальісет, скаржилася на уряд Канади за те, що вона втратила свій статус як аборигена згідно з Індіанським законом Канади після того, як вийшла заміж за ненародного чоловіка, тоді як чоловіки-аборигени, які одружувалися з ненародними жінками, такого статусу не втрачали. Комітет визнав, що таке законодавство є дискримінаційним, оскільки воно надавало різні права чоловікам і жінкам, і рекомендував Канаді змінити свої закони для усунення цієї нерівності. Цей випадок підкреслює роль Комітету у захисті прав людини та боротьбі з дискримінацією на основі раси та статі [81].

Ще одним прикладом важливої ролі конвенційних механізмів ООН у сфері захисту з прав людини є звіт, який був наданий Аргентиною у 2022 р. та розглянутий на засіданні Комітету з ліквідації расової дискримінації. За результатами розгляду, Комітетом було зазначено, що Аргентина бере активну участь в міжнародних механізмах захисту прав людини. Також, Комітет звернув увагу на зусилля країни щодо включення питань самоідентифікації афро-аргентинців та корінних народів у перепис населення 2022 р., Це має важливе значення для визнання та захисту прав цих груп населення в Аргентині [73].

Вищезазначене ілюструє, як одна з країн-членів ООН конструктивно реагує на виклики, пов'язані з інтеграцією мігрантів та шукачів притулку, а також дає

приклад для інших країн, щодо можливості удосконалення законодавства та державної політики для боротьби з расовою дискримінацією та ксенофобією.

2.2. Огляд деяких регіональних механізмів контролю за дотриманням прав людини та їх особливостей

Після створення ООН міжнародна система захисту прав людини продовжила свій розвиток шляхом запровадження регіональних, зокрема європейських, правозахисних механізмів. Це стало критично важливим для того, щоб уряди держав змогли подолати труднощі, з якими вони стикаються у процесі побудови нового світу, адже кожен регіон має свої унікальні культурні, політичні та соціальні особливості, що вимагають спеціальних механізмів захисту прав людини [50, с. 56]. Регіональний механізм захисту прав людини включає декілька основних елементів:

- наявність регіональних стандартів;
- імплементація стандартів у національне законодавство;
- гарантії реалізації та захисту прав [13, с. 219].

Крім універсальних (всесвітніх) стандартів захисту прав людини / індивіда, існують регіональні стандарти і механізми, а саме:

- *Європейська система захисту прав людини*, що створена та функціонує в рамках Ради Європи в координації з основними механізмами захисту прав людини Організації з безпеки і співробітництва в Європі та Європейського союзу (ЄС), відповідно міжнародно-договірну основу їх складають Європейська конвенція про захист прав і основоположних свобод людини 1950 р., Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 р., Європейська конвенція про запобігання катуванням 1987 р. та ін., а конвенційний механізм інституційного характеру складається з Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), Європейський комітет із запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.

- *Міжамериканська система захисту прав людини.* Ця система базується на стандартах Організації американських держав (ОАД). Головний документ - Американська конвенція з прав людини 1969 р., яка набула чинності у 1978 р. Міжамериканський суд з прав людини та Міжамериканська комісія з прав людини здійснюють нагляд за виконанням цих стандартів.

- *Африканська система захисту прав людини.* В її основі лежать стандарти Африканського Союзу, закріплені в Африканській хартії прав людини і народів від 1981 р. За забезпечення захисту прав людини відповідає Африканська комісія з прав людини і народів та Африканський суд з прав людини і народів.

- *Азійська система захисту прав людини.* Хоча в регіоні не існує всеосяжної регіональної конвенції, Декларація Асоціації держав Південно-Східної Азії з прав людини 2012 р. встановлює регіональні стандарти. Комісія Асоціації держав Південно-Східної Азії з прав людини відповідає за моніторинг їх дотримання.

- *Міжарабська система захисту прав людини.* Арабська хартія з прав людини 2004 р. закріплює специфічне бачення окремих прав людини у рамках Ліги арабських держав. За виконанням стандартів наглядає Комітет з прав людини.

У роботі більш детально будуть проаналізовані європейські механізми контролю за дотриманням прав людини. Це обумовлено тим що Україна є однією з країн Європи та займає активну проєвропейську позицію. Крім того, органи європейських механізмів контролю відіграють важливу роль у контексті військової агресії Російської Федерації проти України. Збройна агресія РФ, яка розпочалася з анексії Криму та Донбасу в 2014 р. та була ескалована у 2022 р. повномасштабним вторгненням, призвела до численних порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права. Саме тому європейські механізми контролю за дотриманням прав людини є вкрай важливими для України у її боротьбі за свободу та незалежність. Вони не тільки забезпечують юридичну підтримку громадянам України, що постраждали внаслідок збройної агресії, але й допомагають документувати порушення прав людини та сприяють встановленню міжнародної відповідальності за такі порушення.

Європейський механізм контролю за дотриманням прав людини має глибоке історичне коріння, яке бере свій початок з кінця 40-х років ХХ століття. Жажіття Другої світової війни, а в подальшому початок Холодної війни та ідеологічний розкол між СРСР і західними демократіями, показали необхідність створення ефективного механізму, який би гарантував захист прав громадян країн Європи. Саме тому 5 травня 1949 р. десять європейських держав заснували одну з найвпливовіших міжнародних організацій європейського рівня – Раду Європи (далі – РЄ). На думку науковця Тичини В.П., РЄ як міжурядова організація відіграє найзначнішу роль у сприянні забезпеченню та захисту прав людини в Європі [52, с. 46]. У цей же день був підписаний Статут організації, який визначив її цілі, структуру основних органів та питання, що не підлягають розгляду організацією [50, с. 60]. Кожна держава-член РЄ взяла на себе зобов'язання забезпечувати верховенство права та дотримання прав людини на своїй території, а також на територіях, прирівняних до її власних, де діє національне законодавство [48]. Встановлення такої цілі для РЄ в середині ХХ століття видавалося амбітним. Водночас, для її реалізації організація отримала широкий спектр повноважень, що включали підтримку високого рівня захисту прав людини та їх розвиток. Тобто, РЄ доручили не лише захищати вже визнані права і свободи, а й вдосконалювати існуючі механізми такого захисту та розширювати його на нові права.

Згідно з пунктом 2 статті 1 Статуту РЄ, основними завданнями РЄ є:

- захист та розвиток прав і свобод людини. РЄ прагне забезпечувати дотримання прав людини та верховенство права на всій території держав-членів;
- сприяння розвитку культурної спадщини Європи та підтримка її розмаїття;
- координація зусиль у пошуку спільних рішень для соціальних викликів, що стоять перед європейськими країнами;
- розвиток політичного партнерства з новими демократичними державами Європи;
- допомога державам Центральної та Східної Європи у впровадженні політичних, законодавчих та конституційних реформ для зміцнення демократичних інститутів [48].

Повноваження РЄ охоплюють всі питання, які становлять спільний інтерес для європейського суспільства, за виключенням питань, що стосуються національної оборони, які не входять до компетенції РЄ. Виходячи зі статутних положень, до основних напрямів діяльності Ради Європи належать:

- моніторинг дотримання прав людини;
- розроблення міжнародних правових актів;
- розвиток місцевого самоврядування та прикордонного співробітництва;
- збереження європейської культурної спадщини;
- правове забезпечення вирішення соціально-економічних проблем;
- забезпечення свободи слова;
- запобігання новим загрозам [60, с. 65].

Основні фундаментальні принципи діяльності Ради Європи, які залишаються незмінними, включають верховенство права, плюралістичну демократію та захист прав людини [48].

Одним із найзначніших досягнень РЄ стало прийняття в 1950 році Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ). ЄКПЛ закріплює базовий обсяг цивільних та політичних прав і свобод, які є мінімальними для правової демократичної держави, а також слугує основою для Європейського суду з прав людини, юрисдикція якого поширюється на всі держави-члени, що ратифікували ЄКПЛ. Суд розглядає питання тлумачення та застосування конвенції, включаючи міждержавні справи та скарги окремих осіб. Проте перелік прав у ЄКПЛ постійно розширюється та доповнюється новими міжнародно-правовими документами.

Слушною є думка экс-голови Верховної ради України Литвина В.М., який у своїй статті зазначає, що перевага європейської системи, заснованої на ЄКПЛ, полягає в її постійному розвитку та доповненні. Це дозволяє розширювати мінімальні рамки, встановлені у 1950 р. ЄКПЛ разом з протоколами охоплює майже всі громадянські та політичні права і свободи, закріплені у документах ООН.

Однак найбільша цінність ЄКПЛ полягає не лише у закріпленні прав, а й у створенні механізму їхньої імплементації та включення у національне

законодавство країн-учасниць. Цей механізм є унікальним, оскільки дозволяє використовувати положення ЄКПЛ не як міжнародні стандарти, а як діючі норми, на які можна посилається у звичайних судах кожної країни, що приєдналася до ЄКПЛ [20, с. 10].

Відповідно до статті 10 Статуту РЄ, її основними органами є Комітет Міністрів та Консультативна асамблея. Роботу цих двох органів забезпечує Секретаріат Ради Європи. Однак важливо зазначити, що з 1994 р. замість назви «Консультативна асамблея» використовується назва «Парламентська асамблея Ради Європи» (ПАРЄ).

Комітет міністрів є керівним органом РЄ, який складається з міністрів закордонних справ держав-членів або їхніх постійних представників, що перебувають у Страсбурзі, а також інших членів урядів. Комітет міністрів визначає заходи, необхідні для досягнення цілей РЄ, включаючи укладення конвенцій або угод та розробку спільної політики. Його висновки повідомляються членам Ради через Генерального секретаря.

У разі потреби висновки можуть бути представлені як рекомендації урядам держав-членів із проханням інформувати Комітет про вжиті заходи. Комітет міністрів може створювати консультативні та технічні комітети або комісії [14].

Парламентська Асамблея Ради Європи (далі – ПАРЄ) є консультативним органом, який складається з представників кожної держави-члена, обраних із національних парламентів. Кожна національна делегація повинна включати представників всіх політичних партій, що входять до складу парламенту країни.

ПАРЄ розглядає актуальні питання, пов'язані з проблемами сучасного суспільства та різними аспектами міжнародної політики, в рамках загального мандату РЄ. До них належать такі сфери, як захист прав людини, розвиток демократії та верховенства права. Результати роботи ПАРЄ мають важливе значення для визначення напрямів діяльності Комітету міністрів РЄ та міжурядової співпраці в межах організації. Крім того, члени ПАРЄ доводять рішення Асамблеї до відома національних парламентів, що впливає на політику урядів у сфері дотримання прав людини.

ПАРЄ також закликає держави забезпечувати та підтримувати демократичні стандарти як у Європі, так і в сусідніх регіонах. У цьому контексті Парламентська асамблея виступає генератором ідей щодо вдосконалення законодавства та практик європейських країн і є рушійною силою Ради Європи, особливо у дотриманні Європейської конвенції з прав людини.

ПАРЄ надає рекомендації та висновки Комітету міністрів, які останній може враховувати, але не зобов'язаний виконувати, а також ПАРЄ може ухвалювати резолюції та висновки як механізм розвитку власної політики та поглядів, що впливає на розробку законодавства та політики в Європі [30].

Наприклад, у 2010 р. ПАРЄ прийняла Резолюцію № 1708 що стосується вирішення майнових питань біженців і внутрішньо переміщених осіб. У ній, ПАРЄ визначає стандарти та підходи, яких мають дотримуватися держави-члени РЄ щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і підтверджує необхідність дотримання прав на житло, освіту, медичну допомогу та доступ до правосуддя. ПАРЄ закликає держави до активної співпраці між державами-членами, міжнародними організаціями та неурядовими організаціями для вирішення проблем ВПО та мобілізації ресурсів для їх підтримки та сприяння поверненню до місць постійного проживання або інтеграції у нових місцях [85].

До системи РЄ входить ще один консультативний орган - *Конгрес місцевих та регіональних влад Європи*, що представляє інтереси місцевих та регіональних органів самоврядування. Основна мета Конгресу полягає в забезпеченні участі місцевих та регіональних органів у процесі об'єднання Європи та в діяльності РЄ. Одне з пріоритетних завдань Конгресу – сприяння розвитку демократії на місцевому та регіональному рівнях, а також зміцнення транскордонного та міжрегіонального співробітництва в Європі.

Основними функціями та завданнями Комітету є:

- представництво інтересів місцевих та регіональних влад;
- моніторинг місцевої демократії;
- сприяння розвитку місцевої демократії та співпраці;
- розробка рекомендацій та резолюцій;

- підтримка обміну досвідом [65].

Європейська система захисту прав людини також включає інститут *Комісара Ради Європи з прав людини* (далі – Комісар). 7 травня 1999 р. Комітет міністрів РЄ на своїй 104-й сесії у Будапешті прийняв Резолюцію (99) 50 про Комісара з прав людини Ради Європи. Таким чином, у рамках РЄ, як найавторитетнішої правозахисної організації, був створений новий інститут — незалежна посадова особа, завдання якої полягає у сприянні повазі та дотриманню прав людини в країнах-членах РЄ. Створення посади Комісара стало важливою можливістю для зміцнення системного підходу до заохочення та захисту прав людини в рамках РЄ. Ефективність діяльності Комісара значною мірою залежить від готовності держав співпрацювати з ним, а також від політичної волі та рішучості цих держав покращувати ситуацію з дотриманням прав людини в регіоні [12, с. 436-437].

Основним механізмом контролю РЄ за дотриманням прав людини в державах-членах є *Європейський суд з прав людини* (далі – ЄСПЛ). Його було засновано у 1959 р. на основі ЄКПЛ. Конвенція передбачила його створення, визначила умови функціонування Суду та закріпила перелік прав і гарантій їх забезпечення. Держави-учасниці зобов'язалися дотримуватися та забезпечувати ці права на своїй території. Варто зазначити, що до 1989 р. ЄСПЛ діяв на непостійній основі, і судовий механізм захисту прав людини, передбачений ЄКПЛ, включав три органи: Європейську комісію з прав людини, яка здійснювала первісний розгляд скарг, Європейський суд з прав людини, що розглядав справи за рекомендаціями Комісії та Комітет міністрів Ради Європи, який здійснював контроль за виконанням рішень суду. Проте після набрання чинності Протоколу № 11 до ЄКПЛ від 1 листопада 1989 р., система ЄСПЛ була докорінно реорганізована. Європейська комісія з прав людини була скасована, а ЄСПЛ перетворився на єдиний судовий орган, що діє на постійній основі та став доступним для прямого звернення приватними особами [77, с. 131].

ЄСПЛ розглядає індивідуальні та міждержавні заяви і виносить рішення щодо порушень прав людини, гарантованих ЄКПЛ. Його рішення обов'язкові для держав, яких вони стосуються, і впливають на зміну правотворчої та

правозастосовної практики не тільки в цих державах, а й у всіх країнах-учасницях ЄКПЛ. Завдяки практиці ЄСПЛ Конвенція залишається потужним і динамічним інструментом, здатним реагувати на нові виклики, зміцнювати верховенство права та демократію на регіональному рівні захисту прав людини, а також впливати на універсальному та національному рівнях [40, с. 150].

Особливістю практики ЄСПЛ є його «активний характер» впливу. Суд не обмежується винесенням рішень щодо наявності або відсутності порушення ЄКПЛ, але також може призначати справедливую компенсацію за шкоду, завдану порушенням прав людини.

Цей інструмент має особливе значення в практиці ЄСПЛ, адже якщо суд визнає факт порушення ЄКПЛ або протоколів до неї, а внутрішнє право відповідної держави-учасниці забезпечує лише часткову сатисфакцію, ЄСПЛ надає потерпілій стороні повну справедливую сатисфакцію, коли це необхідно. Таким чином, ЄСПЛ не лише підтверджує порушення прав людини, але й активно відновлює справедливість, забезпечуючи ефективний захист прав на міжнародному рівні.

Окрім того, справедлива компенсація допомагає підвищити ефективність рішень суду і стимулює держави-члени до вдосконалення національних правових систем у галузі захисту прав людини.

ЄСПЛ розглядає справи, у яких заявник вичерпав усі доступні правові засоби в державі-учасниці Конвенції та звертається до суду на підставі порушення прав, гарантованих Конвенцією. У певних випадках суд може прийняти заяву до розгляду, навіть якщо національні засоби захисту не були повністю використані. Такі винятки можливі, зокрема, коли національні засоби правового захисту виявляються неефективними або існують підстави вважати, що заявник не зможе отримати справедливого вирішення своєї справи на національному рівні [40, с. 149-151].

Таким прикладом слугує справа Аксой проти Туреччини. Садик Аксой був затриманий турецькими силами безпеки за підозрою у підтримці курдських бойовиків. Він стверджував, що піддавався тортурам під час утримання під вартою. Аксой подав скаргу без вичерпання національних засобів захисту, оскільки боявся репресій і вважав, що його скарга буде марною. ЄСПЛ прийняв справу до розгляду,

оскільки національні засоби захисту не були ефективними у випадках катувань. Суд визнав Туреччину винною у порушенні статті 3 (заборона катувань), статті 5 (право на свободу та особисту недоторканність) і статті 13 (право на ефективний засіб правового захисту) ЄКПЛ [46]. Ця справа доводить, що ЄСПЛ гарантує доступ до ефективного міжнародного правосуддя особам, чий права порушені.

Рішенням ЄСПЛ є постанови, які можуть бути оскаржені або набувати статусу остаточних. Вони стають остаточними в таких випадках: якщо сторони заявляють, що не будуть оскаржувати винесені ЄСПЛ рішення, або автоматично через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про оскарження справи не було подано. Після винесення рішення ЄСПЛ зобов'язує державу-відповідача вжити заходи індивідуального або загального характеру, або обидва види заходів. Ці заходи спрямовані на усунення порушення, відновлення прав людини, відшкодування завданої порушенням шкоди та недопущення подібних порушень у майбутньому. Рішення ЄСПЛ є обов'язковими для виконання всіма країнами-членами.

Крім того, ЄСПЛ може винести особливий вид рішення — пілотне рішення. Воно стає остаточним рішенням у справі, що розглядається в першочерговому порядку, якщо ЄСПЛ, по-перше, визнає порушення прав людини, гарантованих ЄКПЛ, і, по-друге, встановить, що такі порушення мають масовий або систематичний характер і свідчать про серйозну дисфункцію національної правової системи держави-відповідача. У такому випадку суд зобов'язує цю державу вжити заходів загального характеру, щоб зупинити подібні порушення за аналогічними справами і запобігти їх виникненню у майбутньому [4, с. 244].

Таким чином, ЄСПЛ відіграє ключову у сфері захисту прав людини в Європі. Крім того, його прецедентні рішення не лише сприяють забезпеченню справедливості в конкретних справах, але й стимулюють вдосконалення національного законодавства та правозастосовної практики у всіх державах-учасницях, забезпечуючи єдині стандарти прав людини в регіоні.

Завдяки цьому ЄСПЛ став важливим рушієм змін, спрямованих на зміцнення верховенства права та демократії на національному та міжнародному рівнях, а

також найвищою інстанцією в Європі, яка здійснює та реалізує справедливий контроль за дотриманням прав людини.

В загальному, регіональні механізми контролю за дотриманням прав людини, зокрема європейська система, грають ключову роль у захисті прав і свобод на різних рівнях. Вони доповнюють міжнародні стандарти, враховуючи регіональні особливості, і забезпечують більш гнучкий та ефективний захист прав людини. Водночас, система стикається з низкою викликів, таких як зростаючий обсяг справ, політичний тиск та необхідність адаптації до нових форм порушень прав людини. Подальше вдосконалення цих механізмів і їх адаптація до сучасних викликів є необхідною умовою для забезпечення справедливості та правопорядку.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИКИ ЗАСТОСОВУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

3.1. Загальна характеристика застосування механізмів контролю за дотриманням прав людини в Україні внаслідок збройної агресії російської федерації

Кожна держава зобов'язана гарантувати права та основоположні свободи своїм громадянам незалежно від походження, раси, статі, кольору шкіри, мови, політичних чи релігійних переконань, майнового стану чи інших ознак.

Права та свободи людини є фундаментальними і нерозривно пов'язані з їх існуванням. Порухення або нехтування ними суворо заборонено, оскільки це може призвести до серйозних негативних наслідків як для окремих осіб, так і для суспільства в цілому.

У ч. 3 статті 55 Конституції України зазначено, що кожен має право, скориставшись усіма національними засобами правового захисту, звернутися за захистом своїх прав і свобод до відповідного міжнародного судового органу або до відповідного органу міжнародної організації, членом або учасником якої є Україна [18]. Це включає можливість апеляції до Європейського суду з прав людини, який розглядає скарги на порушення прав, зафіксованих у Європейській конвенції з прав людини.

Національні механізми контролю відіграють важливу роль у забезпеченні юридичного захисту основних свобод та прав людини на внутрішньому рівні, водночас міжнародні судові інстанції виступають як додаткова гарантія дотримання прав у випадках, коли національні засоби виявляються неефективними.

В Україні механізм захисту прав людини впроваджується за допомогою низки державних інституцій. Основними серед них є Комітет Верховної Ради України з прав людини, національних меншин та міжнаціональних відносин, який

спеціалізується на парламентському контролі у цій сфері. Також важливу роль відіграє Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який займається моніторингом та реагуванням на порушення прав людини.

До механізму захисту також входять Генеральна прокуратура України, що наглядає за дотриманням законів у сфері прав людини, та інститут адвокатури, який надає правову допомогу та захист громадянам. Міністерство внутрішніх справ України відповідає за розвиток внутрішньовідомчого контролю за дотриманням прав людини, а Міністерство юстиції — за впровадження правових стандартів і нормативів.

Ці структури разом формують багаторівневу систему, що забезпечує комплексний підхід до захисту та підтримки прав людини в Україні, відповідаючи на виклики та потреби суспільства [45, с. 34].

Збройна агресія росії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 р., стала переломним моментом для всього українського народу та вплинула на всі сфери суспільного життя. Україна стикнулася з критично важливим завданням — не тільки з відстоюванням свого суверенітету, а й захистом прав своїх громадян. У відповідь на ці виклики, згідно з Указом Президента України № 64/2022 та відповідно до п. 20 ч. 1 статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в Україні з 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 р. було введено воєнний стан як особливий правовий режим, спрямований на оперативне реагування на загрози і забезпечення національної безпеки [35]. Уперше за роки незалежності Україна опинилася в умовах воєнного стану, правовий режим якого поширився на всю територію країни та призвів до часткового обмеження прав і свобод людини [78, с. 96].

Правовий режим воєнного стану дозволяє уряду швидше мобілізувати ресурси, координувати дії військових та цивільних структур, а також вживати необхідних заходів для захисту населення та критично важливої інфраструктури. Однак цей режим також вимагає обережного балансування між забезпеченням безпеки і дотриманням прав та свобод громадян.

Ключовими аспектами воєнного стану є, зокрема:

- обмеження на свободу пересування, для запобігання ризикам, пов'язаним з можливим переміщенням ворожих сил або шпигунства;
- цензура інформації, для забезпечення контролю над розповсюдженням інформації, що може зашкодити національній безпеці;
- мобілізація ресурсів, для забезпечення армії, медичних та інших критично необхідних служб всім необхідним;
- спеціальні повноваження для правоохоронних органів, для ефективнішого реагування на загрози безпеці.

Втім, Конституція України чітко визначає перелік прав та свобод, які не підлягають обмеженню навіть у період війни. Ці права закріплені у ч. 2 статті 64 Конституції і включають:

- право на набуття та зміну громадянства;
- право на рівні конституційні права та свободи;
- право на життя та повагу до гідності людини;
- право на свободу та особисту недоторканість;
- право на житло;
- право на професійну правничу допомогу;
- право не виконувати злочинні розпорядження;
- рівні права і обов'язки подружжя у шлюбі та сім'ї;
- рівність дітей у своїх правах;
- право на судовий захист прав і свобод;
- право на відшкодування з державного чи місцевого бюджету за матеріальну та моральну шкоду;
- заборона подвійного притягнення до юридичної відповідальності за одне й те саме правопорушення;
- презумпція невинуватості;
- право надсилати колективні або індивідуальні звернення та отримувати обґрунтовану відповідь;

- невідповідальність за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів;
- незворотність дії законів в часі.

Ці конституційні гарантії є важливим захистом основоположних прав та свобод в умовах військового конфлікту і підкреслюють принцип невід'ємності ключових прав людини, незалежно від зовнішніх обставин.

Проте, 4 квітня 2024 р. Україна офіційно заявила про частковий відступ від дотримання ЄКПЛ. Відповідно до статті 15 Конвенції, держава-учасниця може вдатися до відступу від своїх зобов'язань «у випадку війни або іншої громадської небезпеки, що загрожує життю нації». Відступ можливий лише «в міру, яка є суворо необхідною умовою ситуації» і не повинен суперечити іншим зобов'язанням за міжнародним правом. Важливо, що певні основні права, такі як право на життя (за винятками), заборона катувань і рабства, не можуть бути обмежені навіть під час запровадження такого відступу [15].

У заяві України зазначено, що під час воєнного стану деякі права та свободи, зазначені в Конституції України, можуть бути тимчасово обмежені, включно з правом на вільні вибори. Обмеження можуть торкнутися таких конституційних гарантій [18]:

- Недоторканність житла (стаття 30).
- Таємниця листування, телефонних розмов та іншої кореспонденції (стаття 31).
- Захист особистого та сімейного життя (стаття 32).
- Свобода пересування, вибір місця проживання, право на виїзд та повернення в Україну (стаття 33).
- Свобода думки та слова, вільне висловлення поглядів, збір та розповсюдження інформації (стаття 34).
- Право на організацію зібрань, мітингів, ходів, демонстрацій, страйків (статті 39 і 44).
- Право володіння, користування та розпорядження власністю (стаття 41).

У контексті воєнного стану, заходи, які вживаються в Україні, можуть розглядатися як відступ від деяких положень ЄКПЛ. Ці заходи включають:

- примусове вилучення приватного чи комунального майна на потреби держави;
- встановлення комендантської години;
- особливий режим в'їзду та виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, руху транспортних засобів;
- перевірка особистих речей, транспорту, багажу, вантажів, службових та житлових приміщень громадян;
- заборона на проведення мирних зібрань, мітингів, демонстрацій та інших публічних заходів;
- обмеження або заборона вибору місця перебування чи проживання;
- обмеження для громадян, які перебувають на військовому або спеціальному обліку, змінювати місце проживання чи перебування без відповідного дозволу;
- встановлення військового збору для фізичних та юридичних осіб.

Введення цих заходів пов'язані з необхідністю забезпечення національної безпеки та захисту громадян в умовах воєнного стану, водночас зберігаючи необхідний баланс між екстреною потребою у захисті та обмеженнями основних прав і свобод. Особливо важливим є те, щоб ці заходи були тимчасовими та пропорційними, а також ретельно контрольованими для запобігання неправомірному зловживанню [55].

Перебуваючи у важких умовах та стикаючись з необхідністю захисту свого суверенітету та територіальної цілісності, Україна змушена вживати надзвичайних заходів, і при цьому має дотримуватися своїх зобов'язань перед міжнародними правовими актами та зберігати відданість принципам правової держави та захисту прав і свобод людини.

Від самого початку вторгнення, агресія росії проти України зустріла рішучий осуд з боку більшості держав світової спільноти та численних міжнародних організацій: цими державами було швидко запроваджено ряд санкцій проти росії,

включно із заборonoю на використання повітряного простору Європейського Союзу для російських літаків.

Україна отримала та продовжує отримувати значну військову підтримку від міжнародних партнерів. Мільйони українців отримали гуманітарну допомогу від різних міжнародних організацій, зокрема УВКБ ООН, ЮНІСЕФ, МОМ, Всесвітньої продовольчої програми, Офісу координації гуманітарних питань, Міжнародного Комітету Червоного Хреста, а також Товариства Червоного Хреста. Ця допомога охоплювала медичні поставки, харчування, надання притулку та інші необхідні ресурси, спрямовані на полегшення гуманітарної кризи в країні [53, с. 80].

Спираючись на існуючі норми міжнародного права, Україна звернулася до світової спільноти по допомогу задля забезпечення захисту прав людини. Серед міжнародних та регіональних організацій, які на сьогодні активно долучаються до моніторингу захисту прав людини, ООН та РЄ відіграють провідну роль.

В контексті діяльності ООН, слід підкреслити, що її активна участь у підтримці України почалася ще з часу анексії Криму та конфлікту на Донбасі. ООН швидко відреагувала на кризу в Україні, спочатку висловивши словесну підтримку територіальній цілісності країни. Ця підтримка була офіційно зафіксована 1 березня 2014 р. під час засідання Ради Безпеки ООН, де було згадано ключові міжнародні угоди, такі як Будапештський меморандум 1994 р. та Договір між Україною та Росією 1997 р. Заходи ООН інтенсифікувалися після проведення нелегітимного референдуму в Автономній Республіці Крим та анексії Кримського півострова. ГА ООН 27 березня 2014 р. ухвалила Резолюцію про територіальну цілісність України, яка мобілізувала широку міжнародну підтримку. У резолюції зазначалося про невизнання і нелегітимність Кримського референдуму та підтверджувалася позиція міжнародної спільноти щодо визнання України в її міжнародно визнаних кордонах [87].

З березня 2014 р. діє Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні, яка досліджує порушення міжнародного гуманітарного права, складає регулярні звіти та доповіді про конфліктні ситуації, і збирає статистику про жертв конфлікту. Місія

відіграє ключову роль у документуванні злочинів, поширенні інформації про події в зонах конфлікту, і підтримує зусилля України на міжнародних правових та дипломатичних аренах, допомагаючи висвітлювати правду про події на окупованих територіях. Крім того, у 2017 р., з метою акцентування уваги на гуманітарних викликах, які існують на сході України, зону конфлікту відвідала Урсула Мюллер, колишня помічниця Генерального Секретаря ООН з гуманітарних питань. Її візит став важливим сигналом підтримки як для жителів Донбасу, так і для всієї України [57, с. 89].

З початком ескалації конфлікту та розгорненням активних бойових дій по всій території України, ООН активно зреагувала на ситуацію, видаючи резолюції, які, хоч і мали на меті становити міжнародний правовий тиск, не перейшли у фазу реальних дій та здебільшого залишилися формальними заявами. Стартовим актом була Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 2 березня 2022 р., яка рішуче засуджувала агресію російської федерації та вимагала від неї вивести свої війська з українських територій. За нею послідувала Резолюція Ради ООН з прав людини від 4 березня 2022 р., яка осуджувала порушення прав людини в ході конфлікту. Потім була прийнята Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 24 березня, яка фактично повторювала вимоги з резолюції від 2 березня [57, с. 90].

Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини у своїй доповіді щодо ситуації з правами людини в Україні було зазначено, що війна продовжує завдавати серйозної шкоди цивільному населенню України. В останні місяці 2023 р. та на початку 2024 р., інтенсивне використання ракет та баражуючих боєприпасів з боку російських збройних сил призвело до значного зростання числа жертв серед цивільного населення. Це перервало попередню тенденцію до зменшення числа жертв, яка була характерною для 2023 р. За даними УВКПЛ, із 1804 зареєстрованих жертв серед цивільного населення за зазначений період, 712 осіб стали жертвами саме цих атак. Особливо сильно постраждав і продовжує зазнавати атак з боку росії місто Харків, де масштабні удари по центральних районах міста призвели до численних людських жертв, поранень, а також значних руйнувань цивільної інфраструктури та власності.

ООН через УВКПЛ висунула рекомендації російській федерації про негайне припинення військових дій проти України та виведення своїх збройних сил із території України, відповідно до резолюції ГА ООН «Агресія проти України», ухваленої 2 березня 2022 р., та зобов'язань згідно з Наказом про тимчасові заходи, виданим Міжнародним судом ООН 16 березня 2022 р. Також було звернуто увагу на необхідність припинення свавільних страт, катувань, сексуального насильства, жорстокого поводження з військовополоненими та цивільними особами, що перебувають під вартою, і закликало покласти край усім незаконним формам утримання осіб [10]. Разом з тим практичні результати від цих рекомендацій на дії російської федерації поки що не прослідковуються, що свідчить про їх недостатній вплив на реальні дії держави-агресора та цілковиту неповагу росії до норм міжнародного права.

Як наслідок, можна констатувати, що дії ООН, хоча й були важливими для міжнародного правового поля, виявилися недостатніми для стримування агресора або зміни ситуації на місцях. Це спричинило дискусії щодо можливостей міжнародних організацій та їх ефективності в умовах глобальних конфліктів, а також підсилило думки щодо необхідності реформування структури та механізмів роботи ООН, задля підвищення ефективності реагування на міжнародні кризи та конфлікти. Не дивлячись на те, що росію було виключено з Ради ООН з прав людини, країна-агресор все ще залишається постійним членом Ради Безпеки ООН. Це становище надає росії право вето, яке вона може використовувати для блокування резолюцій та ініціатив, що спрямовані на зміцнення міжнародної підтримки України або засудження дій Росії. Це право вето часто критикується міжнародною спільнотою як засіб, що дозволяє росії уникати міжнародної відповідальності та продовжувати свою військову кампанію без значних наслідків, що ставить під сумнів ефективність Ради Безпеки як механізму забезпечення глобальної безпеки та миру.

На європейському рівні ситуація з моніторингом прав людини є докорінно іншою. З самого початку повномасштабного вторгнення, РЄ як одна з провідних міжнародних організацій, діяльність якої спрямована на захист прав людини,

демократії та верховенства права, відіграє важливу роль у реагуванні на збройну агресію росії проти України. 25 лютого 2022 р. РЄ призупинила права представництва російської федерації у зв'язку з її агресією проти України. Це було одним із перших дипломатичних кроків, спрямованих на демонстрацію невдоволення міжнародної спільноти діями росії. Наступного місяця, 15 березня 2022 р., на засіданні ПАРЕ було ухвалено безпрецедентне рішення про повне виключення росії зі складу організації. Це стало відповіддю на серйозне порушення росією статутних зобов'язань РЄ, зокрема зобов'язань з поваги до суверенітету, територіальної цілісності держав та прав людини. Виключення росії з РЄ підсилило ізоляцію країни на міжнародній арені та підтвердило єдність та рішучість дій європейських держав у захисті основоположних принципів прав людини та міжнародного правопорядку.

У квітні 2022 р. ПАРЕ прийняла ряд важливих документів, що стосуються реагування на агресію росії проти України. Зокрема це:

- Резолюція № 2433 (2022) «Наслідки продовження агресії Російської Федерації проти України: роль і відповідь Ради Європи», в якій ПАРЕ підтверджує, що агресія Росії проти України є серйозним порушенням міжнародного права, закликає до негайного створення міжнародного трибуналу для розслідування і притягнення до відповідальності винних осіб [72].

- Резолюція № 2436 (2022) «Агресія російської федерації проти України: забезпечення відповідальності за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та інші міжнародні злочини», яка закликає до негайного створення міжнародного трибуналу для розслідування і притягнення до відповідальності винних осіб [90].

- Рекомендації № 2228 (2022) «Наслідки триваючої агресії Російської Федерації проти України: роль і реакція Ради Європи», у яких ПАРЕ пропонує Комітету міністрів розглянути пакет заходів з надання допомоги після конфлікту, який має бути розроблений у тісній консультації з українською владою, у відповідь на її потреби, що змінюються, та у координації з міжнародними партнерами РЄ [71].

- Рекомендації № 2231 (2022) «Агресія Російської Федерації проти України: забезпечення відповідальності за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та інші міжнародні злочини», у якій ПАРЄ, посилаючись на Резолюцію № 2436 (2022) наголошує на необхідності забезпечення відповідальності за воєнні злочини, злочини проти людяності та можливий геноцид, а також злочин агресії у зв'язку з російською агресивною війною проти України [89].

Зазначені рішення ще раз підкреслюють важливість єдиного підходу європейських країн у відповіді на порушення міжнародного права та підтримці України в її зусиллях захистити суверенітет і територіальну цілісність.

Варто зазначити, що РЄ значну увагу приділяє моніторингу ситуації в Україні через свої механізми, включаючи Комісара з прав людини, який регулярно відвідує Україну з метою оцінки стану дотримання прав людини, і за результатами складає відповідні звіти.

Про катастрофічні наслідки та різні аспекти життя українських громадян, до яких призвела збройна агресія росії проти України колишня Комісарка РЄ з прав людини Дуня Міятович зазначила у меморандумі «Про наслідки війни в Україні у сфері захисту прав людини» від 8 липня 2022 р. Вона зазначила, що збройна агресія російської федерації проти України призвела до глибоких і масових порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права, катастрофічно впливаючи на різні аспекти життя місцевого населення. Відповідно до зібраних даних та спостережень, було виявлено низку серйозних порушень, серед яких:

- систематичні порушення права на життя, включаючи свавільні вбивства та випадки насильницьких зникнень;
- значні порушення права власності, зокрема, широкомасштабне знищення цивільної інфраструктури;
- порушення заборони на катування, жорстоке поводження, гендерне насильство, та пов'язане з конфліктом сексуальне насильство;
- порушення права на свободу і безпеку, які охоплюють випадки викрадень та свавільного ув'язнення.

Характер і масштаб цих порушень, а також явна відсутність заходів щодо їх запобігання, дають підстави розглядати багато з них як потенційні воєнні злочини або злочини проти людяності. Ці обставини вимагають міжнародної реакції і зусиль для притягнення винних до відповідальності, що є важливим для відновлення справедливості та забезпечення миру [79].

З метою забезпечення правового захисту жертв війни та зміцнення принципів міжнародного права, членство в РЄ та ратифікація ЄКПЛ дає можливість Україні звертатись до ЄСПЛ,

З 2014 року, Україна подала в ЄСПЛ в загальному 10 заяв, які розглядаються в чотирьох провадженнях:

- Перше провадження, відоме як «Кримська справа» (№ 20958/14, № 38334/18), охоплює зловживання прав людини, скоєні Росією в Криму з лютого 2014 р.

- Друге провадження, справа «Україна та Нідерланди проти Росії» (№ 8019/16, № 43800/14, № 28525/20, № 11055/22), стосується порушень прав людини у окупованих районах Донецької та Луганської областей з 2014 р., а також злочинів, вчинених під час повномасштабного вторгнення, до якого ЄСПЛ долучив справу «Україна проти Росії (X)» у лютому 2023 р.

- Третє провадження, справа «Україна проти Росії (VIII)» (№ 55855/18), пов'язана з інцидентом у Керченській протоці в листопаді 2018 р., де Росія захопила три кораблі ВМС України разом з екіпажами.

- Четверте провадження, справа «Україна проти Росії (IX)» (№ 10691/21), включає розгляд дій Росії, спрямованих на вбивство своїх опонентів, як на території самої Росії, так і за її межами, включаючи випадки, що стосуються членів Ради Європи [21].

Завдяки Європейському суду з прав людини (ЄСПЛ), Україна отримала два значимі рішення. Рішення про прийнятність «Кримської справи», яке було проголошено 14 січня 2021 р., та справи «Україна та Нідерланди проти Росії» (№ 8019/16, № 43800/14, № 28525/20), проголошено 25 січня 2023 р., забезпечили чітке визнання ЄСПЛ факту окупації та контролю Росією над тимчасово окупованими

територіями Автономної Республіки Крим та м. Севастополь з 27 лютого 2014 р., а також Донецької і Луганської областей з 11 травня 2014 р., який триває дотепер [91].

Відтак ЄСПЛ став першим серед міжнародних судів, що своїми рішеннями дозволив Україні на міжнародній арені розглядати окупацію своїх територій росією як встановлений юридичний факт. Таке визнання стало важливим кроком у забезпеченні міжнародної підтримки та посиленні позицій України у вирішенні конфлікту з росією, а також є важливим юридичним прецедентом, який можна використовувати під час розгляду цих питань в інших міжнародних судових інстанціях.

3.2. Особливості дотримання і захисту прав дітей депортованих з тимчасово окупованої території України

Внаслідок повномасштабного військового вторгнення російської федерації в Україну та анексії її територій, було зафіксовано численні форми примусового переміщення тисяч українських дітей. Більшість цих дітей залишаються незнайденими, їхній стан і місцезнаходження невідомі. За даними Національного інформаційного бюро, станом на травень 2024 р. з території України було депортовано більше 19500 дітей, а також, як зазначила членкиня делегації України в ПАРЄ Л. М. Білозір, за час повномасштабного вторгнення в Україні від рук окупантів загинуло 513 дітей, 1 165 — отримали поранення [7; 11]. Депортація дітей з окупованих регіонів становить серйозну і нагальну проблему для України. Це питання вимагає глибокого аналізу з правової точки зору, оскільки воно стосується порушення основоположних прав дітей, включно з правом на захист, правом на життя у сімейному колі, на освіту, а також на збереження культурної ідентичності [22, с. 158].

Відповідно до статті 8 Конвенції про права дитини, країни-учасниці мають зобов'язання захищати право дитини на збереження своєї індивідуальності, включно з громадянством, іменем і сімейними зв'язками, і забезпечувати, що будь-яке втручання у ці права є незаконним [17].

Згідно з п. 1 статті 78 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., присвяченому захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, жодна з конфліктуючих сторін не має права здійснювати евакуацію дітей до іноземної країни, окрім випадків коли це їхні власні громадяни. Винятком є тимчасова евакуація, яка може бути обґрунтована терміною потребою, пов'язаною з лікуванням чи здоров'ям дітей, або за умови, що вони не перебувають на окупованій території, і їх безпекою. У разі можливості знайти батьків або законних опікунів дітей, необхідно отримати їхню письмову згоду на таку евакуацію. Якщо батьки або опікуни відсутні, згоду мають дати особи, що відповідно до закону чи традицій несуть головну відповідальність за дітей. Всі дії повинні відбуватися під наглядом Держави-покровительки, зі згоди всіх заінтересованих сторін — сторони, що здійснює евакуацію, сторони, що приймає дітей, та інших сторін, громадяни яких евакуюються. Кожна сторона зобов'язана вживати всіх можливих заходів обережності для забезпечення безпечної евакуації [8].

Стаття 49 Конвенції про захист цивільного населення під час війни зазначає, що примусове індивідуальне або масове переміщення або депортація осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави або будь-яку іншу державу є забороненою, незалежно від причин [16].

Депортація дітей з їхніх рідних місць проживання не тільки суперечить міжнародному гуманітарному праву, але й негативно впливає на їх фізичний та психоемоційний стан, ставлячи під загрозу їх добробут та здатність зберігати свою національну та культурну ідентичність.

З огляду на серйозність цих злочинів, міжнародне співтовариство, включно з ООН та іншими міжнародними організаціями з самого початку збройної агресії росії проти України активно реагує на ці злочини. Зокрема, Рада ООН з прав людини ініціювала створення Незалежної міжнародної комісії для розслідування злочинів в Україні (далі – Комісія). Її завданням є розгляд і документування всіх імовірних порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права, що сталися в ході агресії російської федерації проти України [84]. У процесі своєї

діяльності, Комісія задокументувала численні порушення, включно з неправомірною депортацією неповнолітніх.

За результатами розслідувань, Комісія виявила три основні сценарії, за якими російські органи влади переміщували українських дітей:

- діти, які опинилися без батьків або тимчасово втратили зв'язок з ними через бойові дії;
- діти, що були відокремлені від батьків, коли один з них був затриманий на фільтраційних пунктах;
- діти, які перебували в установах соціального догляду [9].

Особливу увагу слід звернути на те, що більшість дітей, викрадених країною-агресором, може ніколи не дізнатися, що сталося з ними, оскільки російська федерація перешкоджає доступу міжнародних організацій, таких як ООН та Міжнародний Червоний Хрест, до місць, де утримують українських дітей під виглядом «літніх таборів».

В жовтні 2022 р. Володимир Сальдо, «голова окупаційної адміністрації» Херсона, під час візиту в тимчасово окупований Крим, повідомив про намір перевезти для оздоровлення близько 5000 дітей з Херсонської області. За його словами, на той час у Криму вже перебувало близько 1500 дітей. Аналогічна ситуація відбулася у вересні 2022 р., коли 350 дітей з Маріуполя були перевезені до санаторію «Дубрава» в Солігорському районі Білорусі на запит президента Білорусі Олександра Лукашенка та організацію фонду Олексія Талая. Загалом, восени в Білорусь мали депортувати більше тисячі дітей з гарячих точок.

Процес вивезення дітей супроводжувався численними порушеннями та маніпуляціями. Зокрема, російська сторона використовувала уразливий стан батьків, їхнє бажання захистити дітей від обстрілів та труднощів життя на окупованих територіях, зокрема від браку їжі. Батькам пропонували підписати «згоду на вивезення», у якій не уточнювалась особа, яка мала опікуватися дітьми, та забирали документи, включаючи свідоцтва про народження дітей. Якщо з дітьми прибували супроводжуючі особи, адміністрація таборів вимагала, аби дорослі залишили табори, аргументуючи це тим, що вони нібито налаштовують дітей проти

таборів та проти росії, та порушують дисципліну. Лише батьки могли приїхати за дітьми самостійно, що додатково ускладнювало ситуацію [5].

Ці випадки підтверджують тривожний шаблон порушень прав дітей та маніпуляцій з боку російської федерації, що включають використання гуманітарної кризи та вразливості батьків для виправдання своїх дій. Згода батьків на відправлення дітей у табори часто була отримана під тиском і залякуваннями, внаслідок чого багато хто з них згодом висловлював жаль за своїм рішенням.

Керівництво російських таборів в деяких випадках відкрито заявляло, що не має наміру повертати українських дітей до їхніх сімей, тим самим порушуючи міжнародні права дитини, які гарантують збереження сімейних зв'язків і право на сімейне життя. Така поведінка є серйозним порушенням міжнародних конвенцій і протоколів, які захищають права дітей під час конфліктів та криз.

В усіх розглянутих Комісією випадках, переміщення українських дітей не відповідало встановленим нормам міжнародного права, оскільки воно не було обґрунтоване міркуваннями безпеки або станом здоров'я. Висновки Комісії підкреслюють, що дії країни-агресора повністю порушують міжнародні норми і є військовими злочинами. У доповіді висловлюється рішуче засудження дій російської федерації в Україні, зокрема щодо примусової депортації українських дітей та інших грубих порушень прав дітей, скоєних російськими військовими. Заявляється, що жодні спроби дезінформації з боку росії не можуть спростувати факти цих порушень або звільнити відповідальних осіб від відповідальності за злочини [19]. Незважаючи на міжнародне засудження, примусова депортація продовжується. Російські військові, під гаслами «звільнення» та «порятунку», щодня продовжують вивозити дітей до російської федерації, присвоюючи їм російське громадянство та проводячи процеси русифікації.

Зважаючи на те, що, нажаль, ООН, яка виступає як універсальний механізм забезпечення дотримання прав людини, не змогла досягти бажаних результатів у реагуванні на порушення, Україна змушена була звернутися за підтримкою до РЄ. Цей крок було зроблено з метою залучення додаткових міжнародних ресурсів і

впливів для ефективного вирішення ситуації та забезпечення дотримання прав українських громадян.

27 квітня 2023 р. на пленарному засіданні весняної сесії ПАРЄ було ухвалено Резолюцію «Депортація та примусове переміщення українських дітей та інших цивільних осіб до російської федерації та на тимчасово окуповані території України: створення умов для їх безпечного повернення, припинення цих злочинів та покарання винних». У резолюції підкреслено, що примусове переселення дітей між групами з метою повного або часткового знищення національної, етнічної, расової або релігійної ідентичності кваліфікується як акт геноциду згідно з п. (е) статті 2 Конвенції про геноцид 1948 р. Це відповідає зібраним доказам про депортацію та примусове переміщення українських дітей до Російської Федерації чи на тимчасово окуповані території. Як зазначила під час свого візиту членкиня делегації України в ПАРЄ Л. М. Білозір, через депортацію українських дітей, примусове усиновлення, стирання національної ідентичності та любові до України, методами пропаганди, тортурами путін хоче позбавити Україну майбутнього [56]. Таким чином, вперше в історії існування ПАРЄ було прийнято документ, який офіційно визнав геноцид українського народу з боку росії.

Згадані вище рекомендації акцентують увагу на необхідності репатріації дітей, їхньої реабілітації та створення умов для возз'єднання з сім'ями, щоб зберегти ідентичність українських дітей, визначаючи це як пріоритет для країн-членів Ради Європи [54]. Також, у резолюції ПАРЄ висловлює підтримку рішення Міжнародного Кримінального Суду про видачу ордера на арешт президента росії владіміра путіна та уповноваженої з прав дітей росії марії львової-белової, звинувачених у незаконній депортації населення та дітей з України до росії. Незважаючи на складності процесу притягнення до відповідальності, це рішення демонструє солідарність міжнародного співтовариства з Україною. Разом з тим, росія ігнорує міжнародні норми і продовжує їх порушувати. Важливе значення цих норм залишається непохитним і визнається усіма демократичними країнами світу, що підтримує правову єдність та відповідальність на глобальному рівні.

Майже через рік, 25 січня 2024 р. ПАРЄ було прийнято Резолюцію щодо становища дітей України (№ 2529). Вона передбачає заклик до країн-членів Ради Європи визначити депортацію українських дітей росією як геноцид та рекомендує розширити санкції до включення пропагандистів, які беруть участь у примусовій депортації [83].

Як зазначила Олена Хоменко, членкиня Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки, Віце-президентка ПАРЄ та голова спеціального комітету ПАРЄ з питань становища українських дітей, документ наголошує на необхідності співпраці партнерів у зусиллях зі встановлення місцеперебування депортованих українських дітей, їх повернення до України, а також застосування санкцій не тільки до путіна та львової-бєлової, але й до усіх осіб, причетних до цих злочинів [11].

На жаль, попри зусилля міжнародної спільноти, рф продовжує ігнорувати міжнародне право та відмовляється визнавати відповідальність за документально підтвержені військові злочини. Однак підтримка та дії цивілізованої частини світу надихають та зміцнюють віру в те, що кожен винуватець злочинів на території України понесе заслужене покарання, що підтвердить верховенство міжнародного права над будь-якими виключеннями [22, с. 160].

3.3. Проблеми та перспективи розвитку міжнародних механізмів контролю за дотриманням прав людини в контексті нагальних потреб зміни/вдосконалення сучасного міжнародного правопорядку

В епоху глобалізації, коли міжнародні взаємодії та перехресні впливи стають невід'ємною частиною світової політики та економіки, роль міжнародних механізмів контролю за дотриманням прав людини значно зросла. Ці механізми, такі як міжнародні трибунали, моніторингові місії та регулятивні органи, мають на меті забезпечення дотримання міжнародних стандартів прав людини. Вони є життєво необхідними для захисту основоположних прав і свобод в усьому світі.

Проте, ці механізми часто стикаються з серйозними викликами через політичні амбіції окремих країн, які можуть пріоритизувати національні інтереси над міжнародними зобов'язаннями у сфері прав людини. Така поведінка не лише підміняє міжнародні норми, а й знижує довіру до глобальних інститутів. Крім того, культурні та юридичні відмінності можуть ускладнювати адаптацію та впровадження міжнародних стандартів у різних регіонах.

Вивчаючи проблеми захисту прав людини, Верховний комісар ООН з прав людини Мішель Бачелет зазначила, що світ перебуває в парадоксальній ситуації. Цифрові технології, демографічні зміни та глобальна економіка зближують людей, сприяючи їхній взаємодії. Водночас міжнародна спільнота, політики та організації стають дедалі більш розрізненими. Це призводить до відмови від спільного вирішення проблем, що, в кінцевому підсумку, створює хаос і порушення прав людини [67].

Враховуючи глобальну інтегрованість та взаємозалежність країн, посилення міжнародної співпраці та розробка нових, більш ефективних підходів до контролю за дотриманням прав людини є критично важливими.

Однією з головних проблем на сьогоднішній день є обмежена юрисдикція певних механізмів контролю, що значно ускладнює ефективність міжнародних зусиль у сфері прав людини. Багато країн ще не ратифікували міжнародні конвенції або відмовляються визнавати юрисдикцію міжнародних судів, що робить неможливим застосування міжнародного права у випадках порушень прав людини на їх території.

Зокрема, 16 вересня 2022 р. росія відмовилась від виконання положень ЄКПЛ. Цей крок був зроблений у відповідь на її виключення з РЄ у березні того ж року через повномасштабне вторгнення на територію України [39]. Виключення росії з РЄ призвело до значних обмежень у співпраці з європейськими інститутами та міжнародними організаціями, а також зменшило можливості для російських громадян звертатися до ЄСПЛ за захистом своїх прав. Це рішення стало відображенням загострення міжнародних відносин та віддалення росії від західних правових стандартів та демократичних цінностей.

Однак, згідно зі статтею 34 ЄКПЛ, особи, недержавні організації, або групи осіб, які стверджують, що стали жертвами порушення прав і свобод, визначених у Конвенції, мають право подавати скарги до ЄСПЛ [15]. Таке право на звернення до Суду мають лише ті, кого торкається юрисдикція держави-учасниці Конвенції. Таким чином, хоча в Конвенції прямо і не зазначено, що лише країни-члени РЄ можуть звертатися до ЄСПЛ, участь у ЄКПЛ і доступ до Суду є можливим лише для тих держав, які є членами РЄ, оскільки приєднання до Конвенції є відкритим тільки для держав-членів цієї організації. Тому відмова росії від участі у ЄКПЛ має серйозні наслідки не лише для самої росії, але і для потенційних можливостей України подавати нові скарги проти держави-агресора в ЄСПЛ, оскільки тепер дії не підлягають юрисдикції Суду.

Крім того, варто звернути увагу на те, що росія є державою-членом ООН та постійним членом Ради Безпеки ООН, як вже зазначалось раніше. Голова Європейської Ради Шарль Мішель у своєму виступі на Генеральній асамблеї ООН у вересні 2022 року запропонував призупинити членство росії в цій організації. Він зазначив, що Рада Безпеки потребує реформування, оскільки один із її постійних членів зловживає правом вето.

Проте обговорення питання про призупинення повноважень росії або її виключення з Ради Безпеки стикається з процедурними труднощами. Згідно зі статутом ООН, постійні члени Ради Безпеки і, в принципі, всі держави-члени повинні утримуватися від погроз застосування сили. Однак у статуті офіційно не прописано, що порушення цього принципу є підставою для виключення з постійних членів Ради Безпеки. Для внесення таких змін необхідно переписати статут і внести поправки до положень про функціонування Ради Безпеки. Це вимагає голосування в Генеральній асамблеї ООН, яке мають підтримати дві третини її членів. Після цього рішення має бути схвалене самою Радою Безпеки, де росія, як постійний член, може накласти вето [3].

З цього випливає, що фактично ООН загнана в глухий кут і єдиним гідним виходом з цієї ситуації є або саморозпуск, або повне реформування. У сучасних умовах, коли існує велика кількість конфліктів, серед постійних членів можуть бути

країни, зацікавлені в блокуванні прийняття тих чи інших рішень. Це призводить до того, що процес ухвалення рішень стає суб'єктивним, і кожна країна намагається просувати власні інтереси, не думаючи про глобальне благополуччя [57, с. 91]. Таким чином, організація, метою якої було збереження миру перетворилась на справжній полігон, де кожна держава веде активні бойові дії, задля просування власних інтересів.

В цьому контексті окрему увагу слід звернути на діяльність Організації з безпеки та співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ). Попри те, що ОБСЄ, як регіональний механізм контролю за дотриманням прав людини не була висвітлена в дослідженні, варто зазначити, що цей механізм виявився недієвим в рамках війни в Україні з кількох причин. По-перше, ОБСЄ діє на основі консенсусу, що означає, що всі рішення мають бути ухвалені одностайно. Це дозволяє будь-якому з 57 членів організації заблокувати будь-яке рішення. Росія, будучи членом ОБСЄ, активно використовує своє право вето для блокування будь-яких рішень, спрямованих на ефективну реакцію на її агресію. Також важливим є те, що немає жодного механізму для виключення держави-учасниці ОБСЄ, що призводить до унеможливлення прийняття рішень стосовно ситуації в Україні, поки росія є членом організації. По-друге, ОБСЄ не має військових сил і обмежена у своїх можливостях реагувати на конфлікти. Її основні інструменти включають спостережні місії, звіти та дипломатичні зусилля, які є недостатніми для стримування чи зупинення військової агресії.

Як зазначив чинний голова ОБСЄ та очільник Міністерства закордонних справ Мальти Ієн Борг, існування організації залежить від війни росії проти України [64]. Війна в Україні висвітлила необхідність реформування організації, зокрема в питаннях реагування на агресію та порушення прав людини. За його словами, ефективність ОБСЄ буде залежати від її здатності швидко й рішуче реагувати на подібні конфлікти, а також від готовності держав-членів до більшої співпраці і солідарності.

У сфері захисту прав людини присутні не менш значні проблеми, які також потребують уваги. Серед основних викликів можна виділити недостатній

громадський контроль за діяльністю державних органів, які відповідають за захист прав людини. Також спостерігається низький рівень правової обізнаності громадян стосовно процедур захисту своїх прав, що ускладнює ефективне використання законних механізмів захисту. Відсутність дотримання принципу законності, відчуття безкарності за порушення прав та корупція серед чиновників державної влади також серйозно підривають довіру населення до цих інституцій і загалом ефективність системи захисту прав людини [6, с. 4].

Проте, розглядаючи основні проблеми універсальних та регіональних механізмів контролю за дотриманням прав людини, не слід забувати про необхідність застосування таких механізмів на національному рівні. Адже саме держава є важливим гарантом захисту прав людини. Проте, слід зазначити, що держава, яка покликана захищати права людини, одночасно може стати й головним порушником цих прав. Протягом століть людство розвивалося, навчаючись комунікувати та співіснувати на певній території. У цьому контексті виникали різні інституції, призначені для вирішення суперечок і питань, що виникають. Разом головним арбітром у цих процесах стала держава. Однак без належного забезпечення та захисту з боку держави їх реалізація залишається неповною та неефективною [6, с. 7].

Україна стикнулася з цією проблемою ще до початку повномасштабного вторгнення. Так як українська влада та суспільство тримають євроінтеграційний курс, цей процес вимагає імплементації певних норм в законодавство України. 24 березня 2021 р. Президент України підписав Указ № 119/2021, яким було затверджено нову Національну стратегію у сфері прав людини [39].

Ця стратегія охоплює 27 стратегічних напрямків, що стосуються різноманітних аспектів у сфері реалізації та захисту прав людини і визначають пріоритетні завдання держави в цій сфері. Ефективна реалізація стратегії сприятиме прогресу у виконанні міжнародних договорів України в галузі прав людини, включаючи Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, реалізацію Цілей сталого розвитку України до 2030 року, а також покращенню позицій України в міжнародних рейтингах з прав людини [28].

Разом з тим, з огляду на нові реалії в яких опинилась Україна з початком повномасштабного вторгнення росії, Національна стратегія потребує актуалізації та оновлення, оскільки Україна зіткнулася з ширшим спектром питань у сфері прав людини, що потребують негайного вирішення.

Збройний конфлікт призвів до масових порушень прав людини, включаючи воєнні злочини, примусові переміщення, насильство та знищення цивільної інфраструктури. Нові виклики вимагають адаптації Національної стратегії для адекватної відповіді на поточні загрози. Зокрема, необхідно посилити захист прав внутрішньо переміщених осіб, забезпечити доступ до правосуддя для жертв конфлікту та зміцнити механізми міжнародного співробітництва для документування та притягнення до відповідальності за порушення прав людини.

Крім того, виникла потреба у посиленому захисті прав військовослужбовців та їхніх родин, а також в інтеграції питань психосоціальної підтримки для постраждалих від війни. Національна стратегія повинна враховувати нові реалії та пріоритети, щоб ефективно відповідати на виклики, породжені воєнними діями та їхніми наслідками.

У щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини зазначено, що протягом 2023 р. було отримано 95 796 звернень, з яких 860 були колективними (охоплювали 18 245 осіб) і 94 936 – індивідуальними. Кількість звернень до інституції більш ніж подвоїлася порівняно з 2022 роком через розвиток і розширення мережі представництв Омбудсмана в регіонах України, а також очікування швидкого, ефективного та справедливого розгляду звернень і відновлення порушених прав. У доповіді також зазначено, що спектр порушень прав людини є досить широким, враховуючи поточну ситуацію в державі. Ці порушення охоплюють різні аспекти, від права на життя до питань гендерної рівності. Особлива увага приділяється документуванню та реагуванню на випадки воєнних злочинів, примусових переміщень, порушень прав внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп населення. В документі Омбудсменом також надано численні рекомендації органам законодавчої та виконавчої влади щодо посилення реакції на порушення прав людини шляхом впровадження змін в

законодавчі акти України, наприклад Верховній Раді України було рекомендовано забезпечити розгляд і прийняття проекту Закону України про внесення змін до Закону України «Про охорону дитинства» щодо захисту прав депортованих, примусово переміщених дітей задля запровадження правового визначення депортованих, примусово переміщених дітей, правові підстави прийняття порядку повернення таких дітей на територію України, де органи державної влади здійснюють свої повноваження, їх реінтеграція та адаптація [63].

Зважаючи на всі виклики, з якими стикається Україна у ході війни, активну допомогу з подоланням проблем імплементації норм європейського законодавства в сфері дотримання та захисту прав людини надає РЄ. З 2005 р. реалізується програма План дій РЄ для України, спрямованою на підтримку України у виконанні своїх зобов'язань як держави-члена РЄ та сприяння імплементації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

Ця підтримка зосереджена на задоволенні невідкладних та середньострокових потреб країни в сферах, де РЄ має значний досвід. Зокрема, йдеться про узгодження законодавства, підвищення інституційної спроможності та впровадження найкращих європейських стандартів у сфері прав людини, верховенства права та демократії. Плани дій включають широкий спектр заходів, спрямованих на покращення правової та інституційної бази України, розвиток громадянського суспільства, зміцнення незалежності судової системи та забезпечення ефективного захисту прав людини [32]. На сьогодні, ця програма є особливо важливою для України. Зокрема, План дій Ради Європи для України на 2023-2026 рр. під назвою «Стійкість, відновлення та відбудова» передбачає підтримку реформаційних програм у контексті європейської перспективи України та поєднання європейської інтеграції з процесом відновлення України відповідно до рішення Європейської Ради від 23 червня 2022 р. про надання Україні статусу кандидата в ЄС та зобов'язань, взятих на Міжнародній конференції з питань відновлення України в Лугано (Швейцарія) 4-5 липня 2022 р. [33].

Враховуючи ситуацію в Україні та діяльність універсальних і регіональних механізмів контролю за дотриманням прав людини, можна зробити висновок, що

світ виявився неготовим ефективно вирішувати подібні питання. Військова агресія росії проти України є одним із наймасштабніших конфліктів сучасності з часів Другої світової війни, до якого сучасні світові держави не були підготовлені.

Цей конфлікт показав, що існуючі міжнародні інституції та механізми забезпечення миру і безпеки не змогли адекватно реагувати на нові загрози. Попри значні зусилля з боку окремих країн і організацій, відсутність скоординованого глобального підходу до попередження та вирішення таких конфліктів виявилася суттєвим недоліком.

До того ж, даний конфлікт продемонстрував обмеженість діючих правозахисних механізмів у забезпеченні захисту цивільного населення і дотримання норм міжнародного гуманітарного права.

Як наслідок, сучасний світовий порядок потребує перегляду та зміцнення системи колективної безпеки і правозахисних інституцій, щоб запобігати подібним трагедіям у майбутньому. Для вдосконалення існуючих механізмів необхідно:

- Провести інституційне реформування універсальних та регіональних механізмів контролю за дотриманням прав людини, таких як ООН та ОБСЄ, шляхом внесення змін до статуту організацій, щоб обмежити право вето постійних членів, особливо у випадках масових порушень прав людини та воєнних злочинів.
- Зміцнити роль регіональних організацій та надати більші повноваження та ресурси для швидкого реагування на конфлікти та порушення прав людини. Це може включати створення постійних миротворчих сил та збільшення фінансування.
- Заснувати постійно діючі міжнародні моніторингові органи з чітким мандатом на розслідування порушень прав людини та воєнних злочинів, з можливістю притягнення винних до відповідальності на міжнародному рівні.
- Розширити повноваження судових органів і створити додаткові трибунали для розгляду конкретних конфліктів і порушень прав людини, забезпечити невідворотність покарання для осіб, винних у серйозних злочинах.
- Посилити координацію між різними міжнародними та регіональними організаціями, урядами та громадянським суспільством та створити універсальний

координаційний орган для швидкого обміну інформацією та спільної роботи над вирішенням конфліктів.

- Надати більше ресурсів і підтримки організаціям громадянського суспільства, які працюють у сфері захисту прав людини та надання допомоги постраждалим від конфліктів. Забезпечити їхню участь у міжнародних процесах ухвалення рішень.

Для покращення механізмів контролю за дотриманням прав людини на національному рівні необхідно здійснити наступні заходи:

- Вдосконалити правовий механізм забезпечення права особи на справедливий суд, а також удосконалити дисциплінарну відповідальність суддів шляхом введення нової підстави – ухвалення суддею рішення з порушенням положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що встановлено Рішенням Європейського суду з прав людини, яке набрало статусу остаточного. Реалізація цих заходів сприятиме утвердженню верховенства права і законності в українському суспільстві та відновленню довіри до судової системи.

- Забезпечити належне виконання Україною міжнародних зобов'язань перед Радою Європи, зокрема своєчасне виконання рішень Європейського суду з прав людини.

- Встановити правовий статус депортованих і примусово переміщених дітей, визначити правові основи для процедури їх повернення на територію України, де діють органи державної влади, а також забезпечити їх реінтеграцію та адаптацію.

Запровадження цих заходів допоможе створити більш ефективну і справедливу систему колективної безпеки та захисту прав людини, яка зможе оперативно і адекватно реагувати на виклики сучасного світу.

ВИСНОВКИ

У роботі було здійснено детальний аналіз теоретико-правових основ, універсальних та регіональних механізмів контролю за дотриманням прав людини, а також особливостей застосування цих механізмів в Україні. Виходячи з усього вищезазначеного, можна зробити наступні висновки:

1. З'ясовано, що права людини мають фундаментальний і універсальний характер, виступаючи основоположними цінностями для всього людства. Міжнародні механізми контролю створені для забезпечення їхнього дотримання, працюючи в межах міжнародного права для захисту та підтримки цих прав на глобальному рівні. Ці механізми функціонують через різні міжнародні договори, організації та процедури, які спрямовані на моніторинг, звітність та реагування на порушення прав людини, забезпечуючи їх ефективну реалізацію та захист.

2. Досліджено механізми контролю за дотриманням прав людини на різних рівнях: універсальному, регіональному та національному. Це дослідження показало, що ці механізми взаємодіють і доповнюють один одного, створюючи комплексну та багаторівневу систему міжнародного захисту прав людини. Універсальні механізми, як-от органи ООН, забезпечують глобальний стандарт і нагляд, тоді як регіональні механізми, такі як Європейський суд з прав людини, враховують специфічні культурні та правові контексти певних регіонів. Національні механізми включають внутрішні правові інструменти та інституції, що впроваджують міжнародні стандарти на місцевому рівні. Така багатоступенева структура сприяє більш ефективному захисту та просуванню прав людини по всьому світу.

3. Проаналізовано діяльність ООН, зокрема її інституційних та конвенційних органів, які відіграють вирішальну роль у забезпеченні контролю за дотриманням прав людини на глобальному рівні. Сукупно ці органи формують комплексний і ефективний механізм міжнародного контролю, сприяючи зміцненню глобальної системи захисту прав людини.

4. Досліджено діяльність регіональних організацій у сфері захисту прав людини, зокрема європейської системи, яка має унікальні особливості та процедури. Проаналізовано роботу таких ключових інституцій, як Рада Європи та Європейський суд з прав людини, які забезпечують високий рівень захисту прав людини на регіональному рівні. Рада Європи, через свої численні договори та механізми моніторингу, встановлює стандарти та проводить регулярні оцінки стану дотримання прав людини в країнах-членах. Європейський суд з прав людини, у свою чергу, розглядає індивідуальні та міждержавні справи, забезпечуючи виконання своїх рішень державами-учасницями. Також враховано діяльність інших регіональних механізмів, таких як Міжамериканська комісія з прав людини та Африканська комісія з прав людини та народів, які використовують свої унікальні процедури для захисту прав людини, відповідно до регіональних контекстів та потреб. Спільно ці регіональні організації доповнюють універсальні механізми, сприяючи посиленню глобальної системи захисту прав людини.

5. Досліджено вплив збройної агресії росії проти України на ефективність механізмів контролю за дотриманням прав людини, особливо в контексті захисту прав цивільного населення та на стан з правами людини в Україні в цілому. Встановлено, що воєнні дії значно ускладнили роботу міжнародних та національних організацій, відповідальних за моніторинг і забезпечення прав людини. Зокрема, були виявлені численні випадки порушення прав цивільного населення, а особливо прав дітей, включаючи примусове переміщення, позасудові страти, тортури та інші форми жорстокого поводження. Також було встановлено, що доступ до постраждалих регіонів для проведення незалежних розслідувань і надання гуманітарної допомоги був суттєво обмежений, що додатково ускладнило забезпечення захисту прав людини. Ці обставини підкреслюють необхідність посилення міжнародного співробітництва та вдосконалення існуючих механізмів реагування на кризи для забезпечення ефективного захисту прав людини під час конфліктів, а також здійснення постійний нагляд за умовами утримання та поводження з депортованими дітьми, проведення розслідування порушень їхніх прав і забезпечення відповідну правової та гуманітарної допомогу.

6. Виявлено, що сучасна міжнародна система захисту прав людини потребує значного вдосконалення, особливо у контексті реагування на новітні виклики та конфлікти. Зокрема, необхідно підвищити оперативність та ефективність механізмів моніторингу та реагування на порушення прав людини, удосконалити процедури співпраці між різними міжнародними та національними інституціями, а також розробити нові підходи для адаптації до сучасних викликів, таких як масові міграції та військові конфлікти. Крім того, важливо забезпечити більшу прозорість і підзвітність міжнародних організацій, а також розширити участь громадянського суспільства у процесах прийняття рішень. Ці зміни сприятимуть зміцненню глобальної системи захисту прав людини та підвищенню її здатності ефективно реагувати на сучасні загрози та виклики.

Таким чином, проведене дослідження дало змогу виявити як теоретичні, так і практичні аспекти функціонування міжнародних механізмів контролю за дотриманням прав людини, що є важливими для подальшого розвитку цієї галузі права. На теоретичному рівні було розкрито основи прав людини, принципи та структуру механізмів контролю, тоді як на практичному рівні дослідження висвітлило ефективність і недоліки існуючих міжнародних та регіональних механізмів у різних контекстах, включаючи конфліктні ситуації. Ці знання сприятимуть удосконаленню правових інструментів та процедур, підвищенню ефективності міжнародного співробітництва і забезпеченню більш надійного захисту прав людини у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Белов Д.М., Данканич М.М. Міжнародні засоби захисту прав та свобод людини і громадянина. Ужгород, 2003. 57 с.
2. Бунчук О. Юридизація принципу поваги прав людини. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 6(8). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6\(8\)-587-596](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6(8)-587-596) (дата звернення: 27.05.2024).
3. Видалити «ракову пухлину». Чи можна виключити Росію з Радбезу ООН. *Суспільне. Новини*. URL: <https://suspilne.media/288533-vidaliti-rakovu-puhlinu-si-mozna-vikluciti-rosiu-z-radbezu-oon/> (дата звернення: 27.05.2024).
4. Гончаренко О. А. Правова природа пілотних рішень Європейського суду з прав людини. *Форум права*. 2012. № 4. С. 243-249.
5. «Навіщо вам чужі діти?». Після деокупації Харківщини батьки не можуть повернути дітей, яких вивезли у Росію на літній відпочинок. *Грати*. 29 вересня 2022 р. URL: <https://graty.me/navishho-vam-chuzhi-diti-pislya-deokupaczii-ha-rkivshhini-batki-ne-mozhut-povernuti-ditej-yakih-vivezli-u-rosiyu-na-litnij-vidpochinok/> (дата звернення: 27.05.2024).
6. Дацюк Т.К., Кузнецова З. В., Ніколенко К. В. Трансформація механізму захисту прав людини на сучасному етапі. *Академічні візії*. 2022. №14. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/87> (дата звернення: 27.05.2024).
7. Діти війни. URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення: 26.05.2024).
8. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) з поправками від 30.11.1993 р. : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 30.11.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_911#Text (дата звернення: 26.05.2024).
9. Доповідь Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні. *Рада з прав людини*. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_UA.pdf__ (дата звернення: 27.05.2024).

10. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні : 1 грудня 2023 року – 29 лютого 2024 року. *Організація Об'єднаних Націй*. URL: <https://ukraine.un.org/uk/264355-доповідь-щодо-ситуації-з-правами-людини-в-україні-1-грудня-2023-року---29-лютого-2024-року> (дата звернення: 27.05.2024).
11. Зимова сесія Парламентської Асамблеї Ради Європи: ухвалено важливі для України рішення. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/246053.html> (дата звернення: 26.05.2024).
12. Каба О.В. Механізм європейської системи захисту прав людини. *Актуальні проблеми сучасного міжнародного права*: зб. наук. ст. за матеріалами II Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 21 листоп. 2016 р.: у 2 ч. Харків, 2016. Ч. 1. С. 434-438.
13. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні : підручник. К., 2008. 350 с.
14. Комітет Міністрів Ради Європи. *Постійне представництво України при Раді Європи*. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/pro-radu-uevropi/2551-committe> (дата звернення 26.05.2024).
15. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 26.05.2024).
16. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 26.05.2024).
17. Конвенція про права дитини : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 20.11.1989 р. : станом на 16 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 26.05.2024).
18. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 27.05.2024).
19. Країни-члени ООН засудили незаконну депортацію українських дітей до росії *Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій*

України. 6 квітня 2023 р. URL: <https://minre.gov.ua/2023/04/06/krayiny-chleny-oon-zasudyly-nezakonnu-deportacziyu-ukrayinskyh-ditej-do-rosiyi/> (дата звернення: 27.05.2024).

20. Литвин В. Європейська конвенція з прав людини: уроки і перспективи. *Право України*. 2010. № 10. С. 4-18.

21. Сокоренко М. Десятий міждержавний позов проти росії в ЄСПЛ – справа про правду та справедливість. 500 днів повномасштабної війни. *Міністерство юстиції України*. 7 липня 2023 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/marharyta-sokorenko-desiatyi-mizhderzhavnyi-pozov-proty-rosii-v-iespl-sprava-pro-pravdu-ta-spravedlyvist-500-dniv-povnomasshtabnoi-viiny> (дата звернення: 26.05.2024).

22. Маценко М. Депортація дітей з окупованих територій України: правові питання. *Інноваційні проєкти для післявоєнного відновлення та розвитку України* : зб. доп. Ювіл. 90-ї щорічної студент. наук. конф., м. Київ, 17 квіт. – 20 трав. 2023 р. Київ, 2023. С. 158–160.

23. Митник О.В. Роль Конституційного Суду України в механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 6. Т. 1. С. 53–57.

24. Міжнародний захист прав людини : навч. посіб. / Л.Р. Наливайко, К.В. Степаненко, Є.М. Щербина. Дніпро : ДДУВС, 2020. 260 с.

25. Міжнародний захист прав людини : навчальний посібник / кол. авторів; за ред. О. Б. Онишко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 540 с.

26. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р. : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 27.05.2024).

27. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р. : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 27.05.2024).

28. Виконання Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки. *Національне агентство України з питань державної служби*. URL: <https://nads.gov.ua/plani-ta-zviti/vykonannia-planu-dii-z-realizatsii-natsionalnoi-stratehii-u-sferi-prav-liudyny-na-2021-2023-roky> (дата звернення: 27.05.2024).
29. Овсюк О.М. Рада ООН з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 339-344.
30. Парламентська асамблея Ради Європи. *Міністерство закордонних справ України*. 20 липня 2022 р. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/rada-yevropi/parlamentska-asambleya-radi-yevropi> (дата звернення 26.05.2024).
31. Питання захисту прав людини для нас завжди в пріоритеті | Безоплатна правова допомога. *Безоплатна правова допомога*. 01 січня 2019 р. URL: <https://legalaid.gov.ua/novyny/pytannya-zahystu-prav-liudyny-dlya-nas-zavzhdy-v-prioryteti/> (дата звернення: 27.05.2024).
32. Плани дій Ради Європи для України. *Постійне представництво України при Раді Європи*. 25 вересня 2023 р. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/plani-dij-radi-yevropi-dlya-ukrayini> (дата звернення 26.05.2024).
33. План дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова». URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282> (дата звернення: 26.05.2024).
34. Права людини у міжнародному праві : підручник / за заг. ред. канд. юрид. наук, доцента А.В. Войціховського; [Бакумов О.С., Варунц Л.Д., Войціховський А.В., Гудзь Т.І. та ін.]; передм. А.В. Войціховський. Харків: ООО «Планета-Принт», 2021. 404 с.
35. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 10 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 26.05.2024).

36. Про Національну стратегію у сфері прав людини : Указ Президента України від 24.03.2021 р. № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> (дата звернення: 27.05.2024).
37. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Вид. 10, допов. Львів: Край, 2008. 224 с.
38. Рабінович П. Світова «Біблія» людських прав (до 60-річчя проголошення Всезагальної декларації прав людини). *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 1. С. 21-30.
39. Росія перестала бути учасницею Конвенції з прав людини. *Радіо Свобода*. 16 вересня 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rosia-konventsia-prav-liudyny/32037522.html> (дата звернення: 26.05.2024).
40. Разметаєва Ю.С. Доктрина та практика захисту прав людини : навч. посіб. Київ : ФОП Голембовська О. О., 2018. 362 с.
41. Разметаєва Ю.С. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства : монографія. Х. : Финарт, 2013. 196 с.
42. Рудницька О.П. Роль міжнародного Суду ООН у вирішенні міждержавних спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2/2023. С. 539–543.
43. Сенчук І.І. Механізм захисту прав людини: актуальні проблеми дослідження. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми* : тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 трав. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Консультат. місія Європейського Союзу. Харків : ХНУВС, 2019. С. 189-191.
44. Сердюк Л.М. Класифікація категорії права людини: аналіз існуючих та нові підходи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спеціальний випуск № 3 (94) «Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти». С. 60-65.
45. Сидорчук Ю.М. Механізми захисту прав людини та громадянина: сутність і перспективи розвитку в Україні. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 682. Правознавство.

46. Справа «Аксої проти Туреччини» : Справа Європ. суду з прав людини від 18.12.1996 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-58003> (дата звернення: 26.05.2024).
47. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р. URL: <https://www.un.org/ru/about-us/un-charter/full-text> (дата звернення: 26.05.2024).
48. Статут Ради Європи від 05.05.1949 р. : станом на 31 жовт. 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text (дата звернення: 26.05.2024).
49. Степаненко К.В. Конвенційний механізм міжнародного захисту прав людини в системі ООН. *Альманах міжнародного права*. 2018. Вип. 19. С. 105-113.
50. Сучасні механізми захисту прав людини : колективна монографія / М.С. Кельман, А.С. Токарська, Л.В. Ярмол, С.Б. Цебенко, А.О. Дутко ; Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів : Галицька видавнича спілка, 2020. 219 с.
51. Теорія держави і права : підручник / О.В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін. ; за ред. О.В. Петришина. Х. : Право, 2015. 368 с.
52. Тичина В., Ковальчук О. Україна в європейській системі захисту прав людини. *Правова політика України: історія та сучасність* : Матеріали II Всеукр. науково-практ. семінару, м. Житомир, 8 жовт. 2021 р. Житомир, 2021. С. 46–48.
53. Толкачова І.А. Проблеми забезпечення прав людини в Україні в умовах війни. *Часопис Київського університету права*. 2022. Вип. 2-4. С. 78-81.
54. Україна і Парламентська асамблея Ради Європи. *Постійне представництво України при Раді Європи*. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/spivrobotnistvo/ukrayina-v-parye> (дата звернення 26.05.2024).
55. Україна офіційно заявила про частковий відступ від дотримання Європейської конвенції з прав людини. *Вища школа адвокатури НААУ*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/ukrayina-oficiino-zaiavila-pro-castkovii-vidstup-vid-dotrimannia-jevropeiskoyi-konvenciyi-z-prav-liudini> (дата звернення: 27.05.2024).
56. Українська делегація у ПАРЄ працює над визнанням викрадення та примусової депортації росією українських дітей злочином геноциду. *ГО «Ми – вінничани»*. 27 квітня 2023 р. URL: <https://vinsila.vn.ua/podii/4472/> (дата звернення: 26.05.2024).

57. Усатюк К.Р. Роль ООН у врегулюванні конфлікту між Росією та Україною. *Соціально-політичні студії: науковий альманах*. 2022. Вип. 6. С. 87–92.
58. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р. : станом на 25 жовт. 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_086#Text (дата звернення: 27.05.2024).
59. Ходанич, Х. Сутність та функції міжнародних організацій у сучасних міжнародних відносинах. *Геополітика України: історія і сучасність* : зб. наук. пр. / ред. кол.: І.В. Артёмов (гол. ред.) та ін. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2018. Вип. 1 (20). С. 253-263.
60. Чиж І.С. Україна в Раді Європи. Київ : Парлам. вид-во, 2001. 384 с.
61. Шатарська Т. Міжнародні механізми захисту прав людини. Право громадян України на звернення до конвенційних органів з захисту прав людини. *ST Advocate. Адвокат Шатарська Таміла*. 11 січня 2017 р. URL: <https://www.shatarska.in.ua/2-mizhнародni-mexanizmi-zaxistu-prav-lyudini-pravo-gromadyan-ukraini-na-zvernennya-do-konvencijnix-organiv-z-zaxistu-prav-lyudini/> (дата звернення: 28.05.2024).
62. Шуміло І.А. Міжнародна система захисту прав людини : навчальний посібник Х.: І.Б. Лисенко, 2019. 168 с.
63. Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році. *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини*. URL: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Щорічна_доповідь_Уповноваженого_за_2023_рік.pdf (дата звернення: 28.05.2024).
64. Яровенко М. Подальше існування ОБСЄ залежить від війни Росії проти України – глава організації Ієн Борг. *Дзеркало тижня*. 26 січня 2024. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/podalshe-isnuvannja-obsje-zalezhit-vid-vijni-rosiji-proti-ukrajini-hlava-orhanizatsiji-ijen-bor.html> (дата звернення: 27.05.2024).
65. A European Assembly of local and regional elected representatives - Congress of Local and Regional Authorities - www.coe.int. *Congress of Local and*

Regional Authorities. URL: <https://www.coe.int/en/web/congress/overview> (date of access: 27.05.2024).

66. Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina). *International Court of Justice*. URL: <https://www.icj-cij.org/case/91> (date of access: 27.05.2024).

67. Bachelet M. Challenges to the protection of human rights today. *United Nations*. 18 April 2019. URL: <https://www.ohchr.org/en/speeches/2019/04/challenges-protection-human-rights-today> (date of access: 21.05.2024).

68. 'Bedrock of Peace' Under Attack, Secretary-General Warns Human Rights Council. *Meetings Coverage and Press* 26 February 2024. SG/SM/22137. URL: <https://press.un.org/en/2024/sgsm22137.doc.htm> (date of access: 26.05.2024).

69. Benedetto C. Advocating for girls' and women's health and human rights. *Global Library of Women's Medicine*, 2019.

70. Chapter 03. Human rights monitoring, fact-finding and investigation by the United Nations. *Manual on monitoring*. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Chapter03-MHRM.pdf#:~:text=URL:%20https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Chapter03> (date of access: 27.05.2024).

71. Consequences of the Russian Federation's continued aggression against Ukraine: role and response of the Council of Europe: Recommendation 2228 (2022). *Parliamentary Assembly*. URL: <https://pace.coe.int/en/files/30018/html> (date of access: 27.05.2024).

72. Consequences of the Russian Federation's continued aggression against Ukraine: role and response of the Council of Europe: Resolution 2433(2022). *Parliamentary Assembly*. URL: <https://pace.coe.int/en/files/30017/html> (date of access: 27.05.2024).

73. Experts of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination Commend Argentina for its Active Participation in United Nations Human Rights Protection Mechanisms, Ask about Hate Speech and Challenges to the Integration of Migrants, Asylum Seekers and Refugees. *The United Nations Office at Geneva*. 18 April

2023. URL: <https://www.ungeneva.org/en/news-media/meeting-summary/2023/04/examen-de-largentine-la-situation-des-peuples-autochtones-et-des> (date of access: 27.05.2024).

74. High Commissioner for the promotion and protection of all human rights: Resolution A/RES/48/141. UN General Assembly. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n94/012/56/pdf/n9401256.pdf?token=2ofNBNGa3ag6kKewxB&fe=true> (date of access: 27.05.2024).

75. Human Rights and the Security Council – An Evolving Role : Research Report : Security Council Report. May 2024 Monthly Forecast. URL: <https://www.securitycouncilreport.org/research-reports/human-rights-and-the-security-council-an-evolving-role.php> (date of access: 27.05.2024).

76. Human Rights Council: Resolution A/RES/60/251. UN General Assembly. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n05/502/66/pdf/n0550266.pdf?token=kFzjfQq09x4SKa3pu8&fe=true> (date of access: 27.05.2024).

77. Klymchuk I.I., Orlov S.Y. Control and monitoring mechanism in the field of human rights protection of the Council of Europe: institutional dimension. *Актуальні проблеми політики*. 2023. № 72. С.131–138.

78. Markovych K.M. Human rights and freedoms under martial law: focus of priorities. *Analytical and Comparative Jurisprudence*. 2023. No. 4. P. 95–99. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.13> (date of access: 26.05.2024).

79. Memorandum on the human rights consequences of the war in Ukraine 8 July 2022 CommDH(2022)18. URL: <https://rm.coe.int/memorandum-on-the-human-rights-consequences-of-the-war-in-ukraine/1680a72bd4> (дата звернення 26.05.2024).

80. Roper D.M., Dworkin R. Taking Rights Seriously. *Political Science Quarterly*. 1978. Vol. 93, no. 2. P. 337. URL: <https://doi.org/10.2307/2148620> (date of access: 27.05.2024).

81. Sandra Lovelace v. Canada, Communication No. 24/1977 : Canada 30/07/81. UN Doc. CCPR/C/13/D/24/1977. *ESCR-Net*. URL: <https://www.escr-net.org/caselaw/2010/sandra-lovelace-v-canada-communication-no-241977-canada-300781-un-doc-ccprc13d241977> (date of access: 27.05.2024).

82. Second Decade to Combat Racism and Racial Discrimination : Resolution A/RES/38/14. UN General Assembly. URL: <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/444/06/img/nr044406.pdf?token=95OikCL0FnWqBTyHtG&fe=true> (date of access: 27.05.2024).

83. Situation of the children of Ukraine: Resolution 2529 (2024). Parliamentary Assembly. URL: <https://pace.coe.int/pdf/e019e72749133819374a263dbe3b8f5483c5048c279a56c6fa3da61e7e8f7245/res.%202529.pdf> (дата звернення 26.05.2024).

84. Situation of human rights in Ukraine stemming from the Russian aggression: Resolution A/HRC/RES/49/1. Human Rights Council. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3963815?ln=&v=pdf> (date of access: 27.05.2024).

85. Solving property issues of refugees and internally displaced persons: Resolution 1708 (2010). *PACE website*. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17814&lang=en> (date of access: 27.05.2024).

86. Stephen P. Marks. 2016. The United Nations and Human Rights. In *Human Rights in the World Community: Issues and Action*, 4th ed, edited by Richard Pierre Claude, Burns H. Weston and Anna Grear. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

87. Territorial integrity of Ukraine: Resolution A/RES/68/262. UN General Assembly. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n13/455/17/pdf/n1345517.pdf?token=i1k4sua0Ce02mh58Oe&fe=true> (date of access: 27.05.2024).

88. The role of the High Commissioner for Human Rights. URL: <https://www.ohchr.org/en/about-us/high-commissioner> (date of access: 28.05.2024).

89. The Russian Federation's aggression against Ukraine: ensuring accountability for serious violations of international humanitarian law and other international crimes: Recommendation 2231 (2022). Parliamentary Assembly. URL: <https://pace.coe.int/en/files/30025/html> (date of access: 27.05.2024).

90. The Russian Federation's aggression against Ukraine: ensuring accountability for serious violations of international humanitarian law and other

international crimes: Resolution 2436 (2022). Parliamentary Assembly. URL: <https://pace.coe.int/en/files/30024/html> (date of access: 27.05.2024).

91. Слухання ЄСПЛ у справі «Україна та Нідерланди проти Росії» можуть відбутися цьогооріч. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. 25 січня 2024 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3818232-sluhanna-v-espl-u-spravi-ukraina-ta-niderlandi-proti-rosii-mozut-vidbutisa-cogoric.html> (дата звернення: 26.05.2024).

92. Суд ООН уперше визнав Росію порушником міжнародного права - Кориневич. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. 31 січня 2024 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3820982-sud-oon-uperse-viznav-rosiu-porusnikom-miznarodnogo-prava-korinevic.html> (дата звернення: 27.05.2024).